

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Första kammaren.

Nr 25.

Fredagen den 19 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m.

Herr statsrådet *Thorsson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

- nr 284, med förslag till lag om polisväsendet i rikets städer;
- nr 285, angående inrättande av en andre-arkivariebefattning vid landsarkivet i Lund m. m.;
- nr 288, med förslag till vissa ändringar i gällande förordning med tulltaxa för inkommande varor;
- nr 289, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 22 § 1 mom. i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket;
- nr 291, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1918 för vissa ändamål under åttonde huvudtiteln;
- nr 294, angående anvisande av medel för utförande av vissa reparations- och ändringsarbeten å de i kvarteret Grönlandet norra i Stockholm befintliga byggnaderna;
- nr 295, angående tillstånd för förste kanslisekreteraren i finansdepartementet *Folke Stuart Linroth* att för rätt att åtnjuta ålders-tillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;
- nr 296, angående utvidgnings- och förbättringsarbeten m. m. i vissa länsresidens och landsstatshus; samt
- nr 297, angående förvärvande för kronans räkning av aktierna i *Virso—Ramnäs kraftaktiebolag* m. m.

Justerades protokollen för den 13 och den 16 innevarande månad.

Upplästes två inkomna läkarintyg, så lydande:

Att riksdagsmannen i 1:a kammaren, brukspatron *Ivan Svensson, Skyllberg*, lider av gastrit. chron. + icterus och är i behov av en tids vila intygat

Skyllberg den 17 april 1918.

N. Ander,
leg. läkare.

Att ledamoten av riksdagen första kammare f. d. statsrådet herr *O. Nylander*, som lider av Sinusitis frontalis et ethmoidalis acuta sinistra, är tillsvidare förhindrad att bevista riksdagens förhandlingar, intygas

Stockholm 18 april 1918.

C. B. Lagerlöf,
leg. lakare.

Anmälades och godkändes

statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen: nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts i vissa punkter under fjärde huvudtiteln av statsverkspropositionen och propositionen angående tilläggsstat för år 1918 gjorda framställningar; och

nr 124, i anledning av väckt motion angående beredande av fast anställning eller vissa andra förmåner åt personer, som stadigvarande äro sysselsatta med städning och rengöringsarbete hos statens verk och myndigheter;

lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 126, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om häradsrätts sammansättning vid handläggning av vissa mål och ärenden m. m., dels ock i anledning därav väckt motion: samt

bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen: nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension till avlidne förrådsförmannen vid statens järnvägar Anders Perssons änka;

nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fyllnadspension åt kronojägaren M. L. Brusell; och

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fyllnadspension åt professorn E. G:son Odelstierna.

Föredrogos följande från andra kammaren ankomna protokollsutdrag:

nr 439, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående omläggning av studentexamen i viss riktning; och

nr 445, med delgivning av andra kammararens beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående statsbidrag till kommunernas utgifter för folkskoleväsendet.

Första kammaren beslöt hänvisa dessa ärenden till sitt första tillfälliga utskott.

Anmälades och bordlades:

bankoutskottets memorial nr 45, i anledning av kamrarnas skilj-

aktiga beslut rörande utskottets utlåtande nr 33, angående vidtagande av åtgärder för beredande åt riksdagsmän av rätt till fria resor på statens järnvägar under viss tid;

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckta motioner om vidtagande av åtgärder för åstadkommande av förbättrad sedlig och andlig vård för den värnpliktiga ungdomen m. m.; samt

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utarbetande av en redogörelse över de förluster av människoliv och egendom, som sedan världskrigets början inträffat inom svenska handelsflottan.

Föredrogs Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 290, med förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m.

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.

Herr Clason: Herr greve och talman, mina herrar! 1916 års kommitté för riksdagsarbetets ordnande, av vilken bland andra hans excellens herr statsministern och jag voro medlemmar och vilken, såsom bekant, föreslog såsom en av de allra viktigaste åtgärderna för ett bättre resultat av riksdagsarbetet, att kungl. propositioner icke skulle allt för sent avlämnas till riksdagen, uttalade sig också enhälligt för att »alltid de kungl. propositionerna skulle samtidigt med avlämnandet till riksdagen i tryck utdelas till kamrarnas ledamöter». Det är klart att detta är desto viktigare ju betydelsefullare propositionerna äro och ju senare in på riksdagen de komma. Emellertid förelåg här ifrågavarande kungl. proposition, som avlämnades till riksdagen i onsdags, under hela den dagens plenum endast i det på bordet framlagda exemplaret, de övriga kommo icke kammaren till handa under nämnda plenum, och en stor del av kammarens ledamöter har förmodligen erhållit propositionen först i dag. Det är klart, att något sådant försvårar och nästan omöjliggör för oss att, om vi så önska, yttra oss mera ingående om propositionen redan vid remissen. Vad som emellertid härvid synes mig vara ännu mer anmärkningsvärt är att det sakkunnigutlåtande, till vilket propositionen i sin motivering oupphörligt hänvisar, och utan tillgång varav man icke kan i vissa stycken granska denna motivering, ännu i dag icke kommit kammarens ledamöter till handa. Det borde dock icke hava varit alldeles omöjligt att åstadkomma en samtidig utdelning av båda, likaväl som man kunnat åstadkomma ett referat även av sakkunnigutlåtandet till pressen. Nu står man, som sagt, genom detta förhållande utan ett i vissa hänseenden ganska väsentligt underlag för den granskning av propositionen, som eljest redan nu kunde vara önskelig.

Då jag hänvisat till 1916 års kommitté, kan jag icke underlåta att också erinra om ett annat yttrande av en av den nuvarande

kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.

(Forts.)

ministärens medlemmar, vilket också hade med frågan om riksdagsarbetets ordnande att göra och som i viss mån blev anledning just till nämnda kommittés arbete, i vilken han för övrigt själv var medlem. Det var ett yttrande av den nuvarande ecklesiastikministern i en interpellation under våren 1916, däri han starkt betonade att »de förhållanden, varunder riksdagen har att utföra sitt arbete, bli år för år alltmera olidliga, mest på grund av den stora anhopningen av viktiga ärenden till riksdagens sista veckor, då *ingen mänsklig förmåga räcker till för ens en närmelsevis grundlig och samvetsgrann prövning av alla de frågor, över vilka riksdagen har att fatta beslut*».

Jag kan icke neka till att ett framläggande så pass sent som den 17 april av en proposition angående så betydelsefulla och delvis ganska invecklade frågor, som den föreliggande propositionen innefattar, verkligen är ett bevis på en dylik anhopning av ärenden som enligt det nämnda statsrådets yttrande ingen mänsklig makt kan rätta till att ens tillnärmelsevis på ett grundligt och samvetsgrant sätt att pröva. Och ehuru jag naturligtvis mycket väl förstår de skäl som ministären haft för att föra fram propositionen *trots* dessa förhållanden, måste jag å andra sidan säga, att detta sena framläggande i hög grad försvårar en ingående prövning av ett så genomgripande och omfattande förslag som detta.

Den korta tid, som jag nu haft på mig för att taga del av propositionen, omöjliggör naturligtvis varje mera ingående granskning av densamma i dag, men jag vill i alla fall göra ett par tre anmärkningar.

Den första är den, att jag förgäves, så vitt jag kunnat finna, i denna proposition efterletat någon återklang från de uttalanden, som för några år sedan alltid hördes från det liberala lägret därom, att »innan någonting göres» ifråga om en omläggning av den kommunala rösträtten, man först borde »avvakta resultaten av den omläggning av den kommunala beskattningen», som då var föremål för sakkunnig prövning. Den satsen frambars som bekant med mycken styrka och bestämdhet just från den liberala sidan. Skillnaden mellan nu och då är endast den, att då var den kommunala beskattningen ännu föremål för kommittéutredning, under det att kommittéförslag därom numera är framlagt. Om man förut hade skäl att vänta för att få se på sambandet mellan dessa frågor, synes det mig, som om man nu hade så mycket mera skäl att göra det, när man verkligen har förslaget framlagt och kan taga det under samtidigt övervägande.

Den andra anmärkningen, som jag ville göra, är att uttala min förvåning över det egendomliga sätt, på vilket propositionen söker karakterisera motiven för vårt nuvarande tvåkammarsys em, sådana de togo sig uttryck i representationsreformen 1865—1866. Propositionen citerar också till stöd för sin uppfattning egentligen icke motiven till den nya riksdagsordningen sådana dessa motiv framlades av riksdagsordningens skapare Louis de Geer — härom är propositionen tvärtom relativt knapphändig — utan den citerar i stället några lösryckta satser ur ett nästan tjugu år äldre förslag,

nämligen 1847 års representationskommittés förslag, på vilket enligt propositionen 1865—1866 års förslag säges vara »byggt i sina grunddrag». Men jag undrar, om någon som läser den kungl. propositionens referat av 1847 års kommittés sländpunkt kan ana, huru denna kommittés förslag *verkligen* såg ut och vilken grund kommittén lade för detsamma. Jo, denna kommitté undelade valmännen till *båda* kamrarna i två klasser efter *förmögenhet*, de allra högst beskattade i den ena och den stora mängden i den andra klassen. Det var således något slags analogi, om man så vill, till det preussiska treklasssystemet, ehuru man där har tre klasser i stället för här två. Bägge dessa grupper skulle hava lika många representanter. Dessutom stadgades, att i vardera klassen rösträtt skulle utövas efter en *graderad skala* med ett flertal grader, såvitt jag räknat rätt, med från $\frac{1}{10}$ till 16 grader. Kommittén föreslog till på köpet, att en tredjedel av första kammarens ledamöter skulle utses av Konungen *för livtid*. Det är således en *förmögenhetsuppdelning*, en *förmögenhetscensus* och en *graderad skala* samt *kungaval*, så det förslår. Kommittén avstyrkte tillika alldeles bestämt varje form av lika rösträtt och sade uttryckligen ifrån i sitt förslag, att *»en stark återhållande kraft* borde nedläggas i den ena, den första kammaren». Om detta förslag verkligen varit återgivet här i kungl. propositionen, är jag viss om, att propositionens anhängare på det allra bestämdaste skulle tagit avstånd från detta förslag såsom sin förebild, vilket nu icke hindrar att man hänvisar till detsamma såsom en grund för den rösträttsproposition, som här framlägges. Däremot förbigår propositionen så gott som fullständigt vad motiven för 1865—1866 års representationsreform verkligen innehöllo om karaktärskillnaden mellan båda kamrarna. Jag vill nu icke besvära kammaren med något längre referat av dessa motiv, men jag vill endast erinra därom, att däri uttryckligen framhölls, att till *den väsentligaste skillnaden* mellan båda kamrarna hörde bland annat, att den ena kammaren var byggd på *lika rösträtt*, men den andra på *omröstning efter skattegrund*.

En tredje anmärkning, som också synes mig böra göras nu, är närmast en fråga, huru det förhåller sig med den verkliga, icke blott den formella, sammanhållningen kring det förslag, som nu framburits. Jag har naturligtvis observerat, att i statsrådsprotokollet, som dock endast upptager tio vid ärendets behandling närvarande statsråd, icke någon reservant finnes antecknad, men jag har å andra sidan också iakttagit, att enligt pressreferaten över det sakkunnigutlåtande, som ligger bakom propositionen, ehuru vi ännu icke fått detsamma, förekommer däri en bestämd reservation från de sakkunniga socialdemokratiska ledamöterna av innehåll, att de »icke frångått sin principiella uppfattning, att den lika rösträtten i kommunerna även måste göras till allmän», samt att de icke godkänna, att sådana »medborgare, som icke erlagt eller icke hava att erlägga kommunalskuld, eller alltiämt bli utestängda från den kommunala rösträtten». Den omständigheten, att de socialdemokratiska medlemmarna av ministären icke reserverat sig i statsrådsprotokollet —

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten

(Forts.)

Kungl. pro
position om
ändringar i
den kommunala
rösträtten.

(Forts.)

betyder den, att de hava övergivit sina partikamrater utanför ministären, eller äro de fortfarande ense med dem? Och, om det sista är fallet, äro ministärens övriga medlemmar också på väg mot samma ståndpunkt? Det heter ju i propositionens motivering på sidan 42: »Det har befunnits oförenligt med en demokratisk tidsålders åskådning, att medan rösträtten till andra kammaren är lika och allmän. rösträtten till första kammaren *ej blott är knuten till villkor om innehavande av viss egendom eller viss inkomst*, utan också graderad efter storleken av denna inkomst eller egendom.» Det förefaller mig alltså, som om båda dessa saker vore oförenliga med ministärens ståndpunkt, både den graderade röstskalan, men därjämte också, att såsom villkor för kommunal rösträtt uppställas fordran på innehav av viss egendom eller viss inkomst, d. v. s. fordran på kommunal skattskyldighet. Propositionen är, synes det, oklar på denna punkt: den socialdemokratiska reservationen bland de sakkunniga är ju däremot klar, och inför det förhållandet är det naturligt, att man frågar sig: är meningen med detta förslag blott, att det skall vara ett *första* steg, och hur lång frist menar man, att det skall vara mellan det första steget och de följande? Är eventuellt någonting överenskommet på denna punkt? Ett regeringen närstående tidningsorgan, Socialdemokraten, har i varje fall härom dagen dekreterat, att om detta förslag bara blir genomfört, det kommer att »skapa den vänstermajoritet i rikets alla landsting och därmed även i första kammaren, som lägger den bestående grund för Sveriges demokratisering. *varpå vi sedan kunna bygga vidare*». Är detta således den inre meningen med detta förslag?

Efter dessa anmärkningar skall jag slutligen även be att få uttala ett ord av erkännande. Det är med anledning av de uttalanden som förekomma i propositionen och, så vitt man av tidningsreferaten kunnat döma, kanske i ännu något högre grad i de sakkunnigas betänkande om den bofasta jordägarebefolkningens betydelse för vårt land. Det lär ju framhållas i betänkandet — jag citerar här tidningarna — att »hemmansägarna av gammalt och med rätta anses såsom folkets kärna», och det säges i propositionen rörande hemmansägarna, att de »på grund av sina egendomsförhållanden och sin bofasthet i det kommunala livet hava större och mera vittgående ekonomiska intressen att bevaka än andra samhällsklasser», ävensom att de »äro också de, som med den största samvetsgrannhet och ordentlighet uppfylla sina plikter mot stat och kommun». Jag vill som sagt uttala min tillfredsställelse över dessa ord; det ligger utan tvivel mycket berättigat i dem, och jag konstaterar särskilt detta erkännande från vänsterhåll, att det finnes vissa grupper, som »med rätta anses vara folkets kärna», som på grund av egendomsförhållanden och bofasthet »hava större och mera vittgående ekonomiska intressen att bevaka» inom kommunerna och som »med större samvetsgrannhet och ordentlighet» än andra uppfylla sina plikter mot stat och kommun. Jag har endast litet svårt att förstå huru man från denna utgångspunkt om olika element i kommunerna, av vilka element vissa bilda samhällets kärna, hava mera vittgående intressen att bevaka och äro

samvetsgrannare och ordentligare, kan komma till slutsatsen om lika rösträtt efter huvudtalet för alla, såsom den liberala ståndpunkten är, så att alltså dessa värdefullare och samvetsgrannare element skulle kunna överröstas av de andra, endast de efter huvudtalet vore flera. Ännu mindre kan jag fatta, huru man från denna utgångspunkt kan komma till den socialdemokratiska ståndpunkten, som innebär, att dessa värdefulla element skulle kunna överröstas av sådana, som icke erlagt eller hava att erlägga några utskylder alls.

Det kunde vara åtskilligt mera att tillägga, men jag skall, herr talman, vid detta tillfälle stanna vid dessa anmärkningar.

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.
(Forts.)

Hans excellens herr statsministern Edén: Herr talman! Då föredragande departementschefen, som till statsrådsprotokollet motiverat den proposition, vilken nu skall remitteras, är upptagen i andra kammaren, tar jag mig friheten att i hans ställe lämna några upplysningar med anledning av de anmärkningar, som den föregående ärade talaren gjorde angående utdelningen av propositionen och vad därmed står i sammanhang.

Det torde icke för denne ärade talare vara obekant, såsom han också för övrigt framhöll, att det är en fullt uppriktig mening hos alla dem, som voro medlemmar av kommittén för riksdagsarbetets underlättande, att propositionerna böra framläggas, såvitt det över huvud taget står i mänsklig makt, vid samma tillfälle då de föredragas av talmannen. Detta skulle också i onsdags under låt mig säga ett normalt plenum utan ringaste fråga kommit att ske. Man hade hoppats, att man skulle hinna få propositionen häftad och färdig till utdelning i så god tid, att den skulle komma att ligga på alla ledamöternas bord, medan plenum ännu pågick. Nu inträffade emellertid i onsdags, att första kammarens plenum blev övöant kort. Det slutade, enligt vad jag förvissat mig om, redan vid halv 3-tiden, och på grund av den stora brådskan vid tryckerierna och hos bokbindarna hade upplagan icke blivit färdig i sådan tid, att den kunde utdelas på ledamöternas pulpeter före detta klockslag. Men det hängde endast på en kort stund, ty, såsom jag också förvissat mig om, utdelades propositionsupplagen i första kammaren omedelbart efter slutat plenum — i andra kammaren, där plenum räckte något längre, kom den in före sammanträdet slut. Vad i detta stycke anmärkts beror sålunda på ett beklagligt missöde, som jag emellertid tror, att den ärade talaren med litet god vilja icke kunde behöva lägga regeringen till last.

Att återigen regeringen önskade framlägga propositionen redan i onsdags, när det över huvud taget var möjligt, och icke uppskjuta framläggandet till i dag, som var nästa plenidag, kommer sig givetvis därav, att man genom ett dylikt uppskjutande dock skulle hava förlorat två dagar av riksdagens redan långt framskridna tid för behandlingen och för motionstidens anpassning; och jag skulle knappast tro, att den ärade talaren skulle hava föredragit ett sådant uppskov.

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.

(Forts.)

Vad kommittébetänkandet och dess utdelning angår, beror förseningen av omständigheter, som regeringen icke heller haft i sin makt att hjälpa. Själva kommittébetänkandet är redan tryckt, men det åtföljdes av vidlyftiga bilagor, delvis tabeller, och under de svåra arbetsförhållandena vid tryckerierna har det visat sig vara alldeles omöjligt att få dessa bilagor klara till utdelning samtidigt med propositionen. Emellertid kan jag nämna, att man hoppas, att det hela skall bli färdigt under dagens lopp eller i morgon, och det kommer naturligtvis då att ögonblyckligen utdelas till kamrarnas ledamöter. Att man i varje fall icke velat göra propositionens utdelning beroende av detta kommittébetänkande, tror jag också riksdagens ledamöter skola erkänna vara riktigt, då det väl i varje fall får anses, att huvudsaken är, att själva propositionen kommit fram. Kommittébetänkandet förhåller sig därtill som ett material, som torde tillräckligt tidigt komma till herrar riksdagsledamöters kännedom i alla fall, om också icke tillräckligt tidigt för att kunna behandlas vid en remissdebatt.

Anhopningen av ärenden vid riksdagens slut kan ingen mer beklaga än den nuvarande regeringen. Jag tror mig kunna våga en förväntan, att även denna kammars ledamöter skola vidgå, att i fråga om påskyndande av propositionernas framläggande för denna riksdag gjorts vad som över huvud taget stått i mänsklig förmåga att göra. Om nu detta oaktat ifrågavarande ärende, som ju är mycket betydelsefullt, och även åtskilliga andra propositioner icke kunnat komma fram förrän vid en sen tidpunkt av riksdagen, så bör det vara mycket förklarligt, när man betänker, dels att den nuvarande ministären tillkom långt fram på hösten, dels också att denna ministär har att uppbära en arbetsbörda på andra områden, som bör kunna motivera, att man icke dömer alltför strängt över, om propositioner nu skulle framläggas även vid en sen tidpunkt. Jag tillåter mig för övrigt den förmodan, att vid en jämförelse med föregående regeringar det lätt skall kunna uppvisas, att hitintills i varje fall ingalunda någon relativ försening av propositionerna i det stora hela förekommit, i förhållande till närmast föregående år, utan kanske snarare tvärt om.

Till de anmärkningar, som den föregående talaren nu framförde rörande själva framläggandet av propositionen, har han också knutit några kritiska uttalanden rörande vissa drag uti propositionens motivering. Det torde knappast vara tjänligt eller lämpligt att ingå i någon utförligare motkritik gentemot dessa uttalanden. Men alldeles obesvarade kan jag icke lämna dem, då det förefaller mig, som om den ärade talaren icke har på det rätta sättet läst propositionens framställning angående regeringens uppfattning av tvåkammerssystemet, ej heller på det rätta sättet läst, vad i civilministerns motivering är uttalat angående de historiska grunderna till vårt tvåkammerssystems allmänna karaktär.

Herr Clason gjorde gällande, att man i motiveringen till propositionen icke hade gått in på vad som förekom vid 1863 års regeringsförslags framläggande, utan att man egentligen hade uppe-

hållit sig vid ett 20 år äldre kommittéförlag, — det var för resten icke 20 år äldre, som framgår däraf att han angav dess år till 1847. Denna framställning är icke riktig. I propositionens motivering är påpekat, att *utvecklingen* av det tvåkammerssystem, som sattes i grundlag år 1863 och definitivt godkändes år 1865, i sina allmänna drag lett till vissa principer för förhållandet mellan de två kamrarna, som vi hava angivit, och i den utvecklingen är det, som 1847 års förslag spelat en icke oväsentlig roll. Nu gjorde visserligen den ärade talaren gällande, att vi skulle hava förbisett, att 1847 års kommittéförlag upptog en graderad skala till båda kamrarna. Men detta är fullständigt misstag — det hava vi ingalunda förbisett. Det var icke på den frågan som det i detta sammanhang kom an, utan det gällde att konstatera, huruvida man i 1847 års kommittéförlag och över huvud i den utveckling, jag nu nämnt, ansåg, att det behövdes en särskild röstskala som grundval till första kammaren till skillnad från den rösträtt, som skulle gälla till andra kammaren. I detta avseende är det som 1847 års förslag och den följande utvecklingen är så lärorik. Ty om det också förekom en röstskala i 1847 års förslag, så var den röstskalan, själva valrättsvillkoren, lika för båda kamrarna; — och på liknande sätt tänktes tvåkammerssystemet i andra förslag före 1863. Det är detta som regeringen avsett vara av betydelse för den frågan, huruvida man med hänsyn till det svenska tvåkammerssystemets principer har rätt att hävda, att det behövs en olika rösträtt för första kammaren gentemot andra kammaren eller icke, och huruvida man till och med har rätt att hävda, att skillnaden i rösträttens bestämmande skall vara så genomgripande, som den blev genom röstskalans införande och sedermera har förblivit. När det nu har konstaterats, — och den ärade talaren känner lika väl som jag, att detta historiskt och vetenskapligt uppvisats, — att i hela utvecklingen av idén om ett svenskt tvåkammerssystem sådan denna utveckling fortgick under 1840—50-talen och intill De Geers förslag, att i hela denna utveckling, säger jag, man icke ansåg sig behöva och icke heller behövde grunda den första kammaren på annan valrätt än andra kammaren, då är detta historiska faktum alldeles tillräckligt för den frågan, som vi här upptagit till behandling, och vi behövde icke sedan gå in på huru rösträtten i och för sig varit bestämd. Vid framläggandet av 1863 års förslag blev förhållandet ett annat. Men detta berodde av omständigheter, som i korthet äro berörda i propositionen, nämligen att 1863 års förslags upphovsman, dåvarande justitiestatsministern Louis de Geer, uppenbarligen i sista stund eller i varie fall på ett mycket sent stadium kom att tänka på, att det vore lämpligt att lägga valen till första kammaren i de nyss upprättade landstingens och stadsfullmäktiges händer. I hela den föregående historien om detta förslags tillkomst finnes intet som antyder, att denne upphovsman till vårt tvåkammerssystem hade fänt sig en skillnadt grundläggande valrätt. Han kom som sagt in på en sådan väg helt enkelt därför att han tillgrip landstingens och stadsfullmäktige såsom lämpliga valkorporationer, och därför att dessa landsting och stadsfullmäktige nyss hade bli-

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.

(Forts)

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.
(Forts.)

vit grundade på den penninggraderade skalan. Att han emellertid icke fäste någon större betydelse vid detta förhållande, det är också för att använda samma uttryck, som jag använde nyss, historiskt och vetenskapligt uppvisat på ett sätt, som icke kunnat och icke kan vederläggas. En annan sak är att han, när väl detta steg var taget, också omnämnde, som också den ärade talaren nu citerat, att bland de faktorer, som komme att verka till karaktärsskillnad mellan kammarna, var denna särskilda valrätt. Men man behöver icke läsa hans anförande till statsrådsprotokollet med mycken uppmärksamhet, man behöver icke heller mycket fördjupa sig i den debatt, som fördes i den dåvarande riksdagen särskilt inom adeln, och man behöver ännu mindre gå djupt i den rikliga broschyrlitteraturen från denna tid för att finna, att för såväl upphovsmannen som för de övriga förfaktarna av förslaget spelade denna graderade skala då en betydligt underordnad roll i jämförelse med de andra faktorer, som de ansågo i och för sig tillräckliga för att konstituera första kammarens särställning.

Under sådana förhållanden torde det kunna vara mig tillåtet att hävda, att föredragande departmentschefen har haft de allra bästa skäl för de uttalanden, som han i detta stycke gjort, vilka uttalanden han naturligtvis nödgats inskränka till en mycket kort och summarisk totalvy över, huru tvåkammerssystemet kommit till, och över de principer, som då lades till grund, utan att gå in på en detaljerad vetenskaplig bevisföring.

Vidare uttryckte den föregående talaren någon undran, hur det kunde förhålla sig med sammanhållningen inom ministären rörande detta förslag. Ifall någon verklig oro hos honom skulle göra sig gällande på denna punkt, skall jag anhålla att genast få lugna denna oro med att avgiva den för mig mycket tillfredsställande förklaringen, att jag är fullt förvissad om, att den sammanhållningen är alldeles exemplarisk och icke på något sätt kommer att brista. Den ärade talaren sökte en anledning till farhåga om motsatsen däri, att i ingressen till de sakkunnigas yttrande enligt tidningsreferaten förekommer också ett särskilt uttalande av de två socialdemokrater, som hava suttit bland de sakkunniga, i vilket uttalande dessa herrar påpeka, att de icke hava uppgivit sin principiella ståndpunkt om, att för dem det riktiga och det egentliga slutmålet är den lika rösträtten utan varje censusstreck, således lika och *allmän* rösträtt även inom kommunen. Detta borde emellertid, förmodar jag, för den ärade talaren icke hava varit någon överraskning, då han själv i konstitutionsutskottet år efter år har varit i tillfälle att följa de olika motioner, som blivit framlagda om den kommunala rösträtten, och därigenom mycket väl känner, att en sådan ståndpunkt är det socialdemokratiska partiets. Men han känner också, att detta parti inom riksdagen, i likhet med de medlemmar av samma parti, som sitta i regeringen, har nu sammanslutit sig med det andra vänsterpartiet omkring programmet lika rösträtt med bibehållande av skattskyldighet till kommunen. Det ligger ingen inre motsägelse i en sådan ställning. Det är en ställning, som mycket ofta återkommer i det

politiska livet, att två reformpartier på sådant sätt förena sig om ett viktigt förslag, även om detta icke går så långt som det radikalare partiet i princip anser vara det riktiga. Och alldeles särskilt måste jag framhålla, att den ärade talaren icke alls har någon anledning att antyda, att häri skulle ligga ett frångående från det liberala partiets sida av den uppfattning, som detta parti hävdar. Att han kunde söka en sådan anledning i ett annat citat, som han tog ur propositionen, beror naturligtvis på en pressning av detta citat, som är fullkomligt oberättigad, då detta aldrig haft den mening, som han däri tycktes inlägga.

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.
(Forts.)

Till sist gjorde talaren också en liten utflykt på det sakliga området, — det var såvitt jag förstår den enda sakliga punkt han berörde, — när han förmenade, att det icke skulle vara överensstämmande med propositionens motivering, att man kommit till ståndpunkten om lika rösträtt. Grunden till denna hans uppfattning skulle ligga däri, att man i propositionen med citat från de sakkunniga hade framhävt den jordägande befolkningens, särskilt hemmansägareklassens, betydelsefulla roll i kommunen och överhuvud i samhället; — detta fortsatte talaren, skulle stå i strid med den lika rösträtten, ty med den lika rösträtten skulle man ju kunna åstadkomma, att dessa hemmansägare bleve i kommunen överröstade av de andra röstberättigade, nämligen »där dessa andra vore flera». Jag tror det är tillräckligt för att visa, hur illa grundad denna anmärkning är, om jag framhåller, att för närvaande är ställningen sådan, att dessa hemmansägare kunna överröstas av de andra, *även om dessa andra äro färre*. Och detta på den grund att hemmansägarnas röstetal enligt skalan äro i genomsnitt mycket mindre än industriarbetarnas och löntagarnas. Det borde då vara uppenbart, att införandet av lika rösträtt är gynnsamt för hemmansägareklassen, på sätt det också såväl i propositionen som i de sakkunnigas utlåtande motiveras och framhålles.

Jag har, herr talman, icke anledning att efter det yttrande som hållits, gå djupare in på propositionen. Det kan vara mig tillräckligt, att, som jag hoppas, hava kunnat förklara de omständigheter, som hava föranlett ett visst dröjsmål med framläggandet av själva propositionen, och att också hava ställt i vederbörlig belysning de kritiska anmärkningar, som den ärade talaren mera antydningvis har gjort mot vissa delar av propositionen och dess motivering.

Herr Cla s o n: Herr greve och talman! Jag skall icke mycket förlänga denna debatt, men jag måste dock fortfarande inlägga en gensaga mot det sätt, varpå man såväl i propositionen som nu senast i det av hans excellens hållna anförandet tolkat, vad som passerade i representationsfrågan i Sverige från 1840- fram till 1860-talet och vad som i det fallet föreligger i motiven till 1865—66 års representationsförändring. Jag har mycket svårt att förstå, huru, när man står inför ett sådant förslag som 1847 års vilket, såsom jag nyss påpekade, alldeles bestämt bygger på en gradering, på en mycket starkt genomförd gradering av de röstberättigade efter förmögenhet, som

Kungl. pro-
position om
ändringar i
den kommunala
rösträtten.

(Forts.)

för det första indelar valmännen i två klasser uteslutande efter förmögenhet och för det andra i varje klass graderar rösträtten efter förmögenhet — huru, säger jag, under sådana förhållanden man sedermera kan påstå, att man befinner sig i samma linje som denna utveckling. när man nu vill taga steget till lika rösträtt alldelesoberoende av någon som helst census. — Det är åtminstone för mig alldeles oförklarligt, och jag är övertygad om, att, när man tar närmare kännedom om dessa uttalanden från 1847 års kommitté, man skall finna, att denna kommitté i det ena yttrandet efter det andra tillbakavisar de slutsatser och uttalanden, som nu denna regeringsproposition söker bygga på såsom sina förutsättningar.

Vad sedan beträffar övergången till riksdagsordningen 1865—1866, eller motiven sådana de framlades 1863, så är förhållandet det, att De Geer i sitt första förslag tänkte sig på det viset lika rösträtt till båda kamrarna, att han ville hava *en graderad skala*, den kommunala rösträtten, såsom grundval för *båda* kamrarna, men den omständigheten att han efterhand övergav det systemet i fråga om andra kammaren, måtte väl rakt icke bevisa, att det icke var fullt avsiktligt, fullt motiverat från hans sida, då han bibehöll det i fråga om första kammaren, och det är mig alldeles omöjligt att inse, att det ligger något berättigat i det påståendet, att bibehållandet av denna skala, denna rösträtt efter inkomst till första kammaren, på något vis icke skulle stå i överensstämmelse med hans egen uppfattning. Just det att han förut varit inne på en annan väg, som han sedan bestämt övergivit, visar ju huru medveten ändringen var.

Vill man i motiven till riksdagsordningen och i debatterna om densamma läsa vad man tänkte sig med denna kammare, så skall man också i det ena uttalandet efter det andra finna, huru bestämt den avviker från den första kammare, som det nu föreliggande regeringsförslaget synes vilja skapa. Där förekomma — i motiven — flera uttryck för denna sak, där talas om huru representationen skulle sammansättas, på ett sätt som kunde »förekomma förhastade beslut och betrygga det beståendes rätt», det talas om behovet av »nödig karaktärsskillnad» mellan båda kamrarna, det talas om att andra kammaren skulle tänkas »alltid bliva ett uttryck för den rådande opinionen», och i samband med detta, sedan man refererat ett par av de moment, som skulle utgöra karaktärsskillnaden mellan båda kamrarna, heter det i fortsättningen: »*Den väsentligaste skillnaden* består dock däruti, att den första kammaren utses, med valfrihet inom hela riket, förmedelst dels landstingen och dels de största städernas stadsfullmäktige, vilka åter tillsätts av kommunernas medlemmar *genom omröstning efter skattegrund*, under det den andra kammaren väljes mera omedelbart av inskränkta valkretsar, med valfriheten bunden inom kretsen och med tillerkännande av *lika röst åt varje väljande*.» Det är ett sådant uttalande om den väsentligaste skillnaden som i den kungliga propositionen återges med: »Någon avgörande betydelse tillmättes då icke åt denna röstskala!»

Sedan förekomma ett stycke längre fram, när De Geer går in på närmare detaljbestämmelser om båda kamrarna, gång på gång lik-

nande uttalanden. Han talar också exempelvis om, huru rösträtten till andra kammaren icke borde utsträckas för mycket, en sådan utsträckning vore icke lämplig, därför att alla väljandes röster beräknas lika. Den skulle nämligen därigenom bliva av vida större betydelse, än vid »omröstningar med den hittills brukliga beräkningen eller en graderad skala». Det talas sedan, när han kommer in på första kammarens bildande, om hur man åt densamma sökt valkorporationer med »en mera vidgad synkrets», att man sökt i densamma skapa garantier för vad man kallade »förmögenhetens konservatism», för ett »i sann mening aristokratiskt element» o. s. v., och det finns i själva slutorden till denna del av motiveringen ett ganska betecknande uttryck, när det talas om, att intill dess erfarenheten ådagalagt, att personer av utmärkt förtjänst företrädesvis eftersökas, och att »icke mera eller mindre tomma löften om reformer i alla riktningar eller blotta ivern för sådana bliva det säkraste medlet att vinna flertalet av valmännens röster, torde det icke vara överflödigt att i den ena kammaren *inlägga en motvikt emot begäret efter allt för hastiga förändringar*». Dessa grundtankar, den ena kammaren som representant för den rådande dagsopinionen, den andra som representant för en mera vidgad syn på tingen, för tänkesätt, som äro baserade på en mera oberoende ställning, dessa grundtankar komma gång på gång igen i hela förslaget. Sedan har efter 1865—1866 man dels utsträckt rösträtten till andra kammaren mycket väsentligt, dels tagit bort eller minskat en del av de bestämmelser, på vilka man då sökte bygga karaktärsskillnaden mellan kamrarna; men det måtte väl icke vara något rimligt skäl för att man nu, som regeringsförslaget avser, skulle vilja utesluta eller taga bort även det som för närvarande är det mest väsentliga av de återstående skiljaktigheterna.

På de övriga frågorna blir naturligtvis tillfälle att sedermera ingå, men jag har ansett mig skyldig att med anledning av hans excellens herr statsministerns yttrande lämna denna redogörelse för hurudana faktiskt de historiska förhållandena voro såväl år 1847 som 1865—1866.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande proposition till konstitutionsutskottet.

Till utskottet skulle även överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet den av herr *Pålsson, Jöns*, väckta motionen, nr 158, angående livräntor eller pensioner åt delägare i dödsboen efter löjtnanterna friherre H. G. Pfeiff, friherre H. G. von Blixen-Finecke och J. G. Torslow.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran lagutskottets utlåtanden nr 36—41.

Kungl. proposition om ändringar i den kommunala rösträtten.
(Forts.)

Herr *Mannheimer* avlämnade en av honom och herr *von Geijer* undertecknad motion, nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m.

Motionen hänvisades till lagutskottet.

Herr *von Essen* väckte en motion, nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 231 med förslag till lag om förbud mot plockning av ligon före viss dag.

Denna motion hänvisades till jordbruksutskottet.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 284, med förslag till lag om polisväsendet i rikets städer.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 285, angående inrättande av en andre-arkivariefattning vid landsarkivet i Lund m. m.;

nr 291, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1918 för vissa ändamål under åttonde huvudtiteln;

nr 294, angående anvisande av medel för utförande av vissa reparations- och ändringsarbeten å de i kvarteret Grönlandet norra i Stockholm befintliga byggnaderna;

nr 295, angående tillstånd för förste kanslisekreteraren i finansdepartementet Folke Stuart Linroth att för rätt att åtnjuta ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 296, angående utvidgnings- och förbättringsarbeten m. m. i vissa länsresidens och landsstatshus; samt

nr 297, angående förvärvande för kronans räkning av aktierna i Virsbo—Ramnäs kraftaktiebolag m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 288, med förslag till vissa ändringar i gällande förordning med tulltaxa för inkommande varor; och

nr 289, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 22 § 1 mom. i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades herr *Rosén* för tiden från och med den 19 till och med den 27 innevarande april.

Justerades tolv protokollsutdrag för denna dag, varefter kam-
marens sammanträde avslutades kl. 4,07 e. m.

In fidem

A. v. *Krusenstjerna.*

Rättelse.

I första kammarens protokoll för den 6 april 1918 böra å sid. 2
raderna 7 och 8 uppfifrån utgå.

Lördagen den 20 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Upplästes ett till kammaren ankommet protokoll, så lydande:

År 1918 den 19 april sammanträdde kamrarnas valmän för ut-
seende av kommitterade för tryckfrihetens värd; och befunnos efter
valförrättningens slut hava blivit till kommitterade utsedda:

f. d. riksantikvarien Gustaf Oscar Augustin Mon- telius	med 16 röster.
f. d. lektorn Teofron Adolf Säve	» 16 »
f. d. bibliotekarien, svenska Akademiens ständige sekreterare Erik Axel Karlfeldt	» 16 »
f. d. justitierådet Ernst Trygger	» 16 »
revisionssekreteraren Carl Johan Daniel Schlyter	» 16 »
professorn Karl Johan Warburg	» 16 »

Theodor Odelberg.
Erik Röing.

C. H. von Mentzer.
Harald Hallén.

På framställning av herr talmannen beslöts, att det nu upplästa
protokollet skulle läggas till handlingarna ävensom att riksdagens
kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underättas om
detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna avgiva för-
slag till dels förordnanden för de valda dels ock paragraf rörande
valet i riksdagsbeslutet.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets memorial nr 45, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11 samt kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 11.

Föredrogs ånyo första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg för år 1918 åt pensionerade lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor m. fl. jämte en i ärendet väckt motion;

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg för år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter delägare i folkskollärarnas änke- och pupillkassa jämte en i ärendet väckt motion; samt

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg under år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter delägare i prästerskapets änke- och pupillkassa.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Om krigstids-
tillägg åt vissa
pensionerade
dövstummlärare
m. fl.*

Föredrogs ånyo första särskilda utskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckt motion angående krigstidstillägg åt före detta befattningshavare, som vid början av år 1918 voro berättigade till pension från dövstummlärarnas pensionsanstalt.

I en inom första kammaren väckt motion, nr 87, hade herr *Jöns Pålsson* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte

a) för beredande under år 1918 av krigstidstillägg åt före detta befattningshavare, vilka vid ingången av år 1918 varit berättigade till pension från dövstummlärarnas pensionsanstalt, å tilläggsstat för år 1918 under tionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag å 30,000 kronor,

b) förklara, att krigstidstillägget skulle till varje dylik före detta befattningshavare utgå med 150 kronor jämte 30 procent av ovan berörda pensionsbelopp, dock högst 600 kronor,

c) medgiva, att krigstidstillägget finge till vederbörande före detta befattningshavare eller, om densamma under året avlidit, till dess stärbhus på en gång utbetalas i den ordning, som av Kungl. Maj:t bestämdes.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande av angivet skäl hemställt, att ifrågavarande motion ej måtte av riksdagen bifallas.

Herr *Pålsson*, *Jöns*: Naturligtvis dristar jag mig icke att föreslå, att min motion i detta ärende skall av riksdagen antagas, då jag ser, att utskottet varit enhälligt i sitt avslagsyrkande, men såsom motionär skall jag i alla fall be att få säga några ord om densamma.

Bland dem, som här skulle komma i fråga till att erhålla ökade pensioner, hava vi först de personer, som varit anställda i befatt-

ningar för ungdomens uppfostran vid de första folkhögskolorna i vårt land. Dessa hava hela sitt liv suttit med mycket låg avlöning. Innan den tid kom, då folkhögskolerörelsen blev stabiliserad, måste de, som hängivit sig åt denna rörelse, arbeta med mycket låga löner, vilket gjort, att även de pensioner, som de till sist erhållit, blivit mycket låga. Bland avgångna folkhögskoleföreståndare finnas sex, vilkas pensioner uppgå till endast 3,000 kronor, och därefter komma sju med pensioner från 1,815 till 2,760 kronor om året. Bland dessa finna vi så bekanta namn som doktor Holmströms på Hvilan, vilken endast har 3,000 kronor i pension, och folkhögskoleföreståndare N. Hansson från Skurup med 2,175 kronor om året.

Vidare förekomma föreståndarna för dövstumskolorna, som helt och hållet offrat sitt liv till tjänst åt dessa stackars vanlottade. Av dessa pensionärer hava två 3,375 kronors pension, medan för lärarna vid samma skolor pensionerna växla mellan 1,200 och 2,250 kronor. För lärarinnorna vid sinnesslöanstalterna, vilka motionen även gäller, växla pensionerna mellan 405 och 1,350 kronor om året, en orimligt liten pension efter det uppoffrande livsverk, som alla dessa var i sin stad utfört.

Motionen har avstyrkts av ett enhälligt utskott, men ser man till motiveringen för avslaget, måste man i alla fall undra över, om den kan anses utgöra tillräckligt starkt skäl för riksdagen att icke bispringa dessa f. d. lärare och lärarinnor. Det enda, som här anföres, är, att de, som sålunda tjänstgjort, icke varit anställda i statens tjänst, och att man därför icke kan tillmötesgå kravet, men vad är det egentligen principiellt sett för skillnad i pensionshänseende mellan nu ifrågavarande pensionärerna och folkskollärarkåren? Hela den sista nämnda väldiga kåren är ju kommun- och icke statsanställd; staten bidrager visserligen med största delen av deras löner, men dock icke med hela beloppet. När förut i dag högre pensioner beviljats folkskollärarna, anser jag åtminstone det icke vara något verksamt skäl att neka de i motionen omnämnda befattningshavare begärd pensionsförhöjning därför, att de icke varit anställda i statens tjänst. Jag skulle därför gärna se, om det vore möjligt att i denna kammaré få det därhän, att frågan återremitterades till utskottet. Man bör ju öva rättvisa även mot dessa pensionstagare, så att de icke under sin ålderdoms dagar skola leva i nöd och umbäranden. Emellertid skall jag nu icke göra något yrkande om återremiss. Jag skulle gärna vilja höra, om under den vidare diskussionen någon skulle vilja biträda min åsikt, då jag gärna ginge med på en återremiss.

För närvarande har jag, herr talman, icke något yrkande att göra.

Herr S a n d l e r: Såvitt jag förstår, föreligga här verkligt talande skäl för bifall till motionärens framställning. Utöver vad herr Pålsson andragit beträffande lärarpersonalen vid folkhögskolorna och deras pensionsförhållanden vill jag fästa uppmärksamheten på, att det här gäller krigstidshjälp åt bl. a. elva pensionerade lärarinnor vid

Om krigstids-
tillägg åt vissa
pensionerade
dövstummlärare
m. fl.
(Forts.)

sinnesslöanstalterna. Dessa hava för närvarande en pension av i medeltal 675 kronor var. Det är ju en alldeles för liten pension under dessa kristider för att någorlunda kunna taga sig fram, och när man exempelvis beviljat krigstidshjälp åt pensionärerna vid folkskollärarynas pensionanstalt, som hava i genomsnitt 1,000 kronors pension, förefaller det mig, som om detta vore ett talande skäl för att även åt de här föreslagna bevilja ett tillägg. Nu har utskottet sagt, att dessa befattningshavare icke haft samma ställning. De nu ifrågavarande hava icke varit i statens tjänst, och då man icke beviljade krigstidstillägg åt befattningshavarna vid ifrågavarande anstalter, bör man icke heller giva sådant tillägg åt f. d. befattningshavare därstädes, sedan de avgått från sina befattningar. Mot denna princip har emellertid utskottet och även kammaren handlat, då den beviljat krigstidstillägg åt samtliga de personer, som avses i nyss fattade beslut, angående f. d. lärare och lärarinnor vid med folkskoleseminariar förenade övningsskolor, vid av landsting eller städer upprättade småskoleseminariar och vid privata småskoleseminariar, således anstalter som icke åtnjuta något som helst statsunderstöd. Vidare har dylikt tillägg beviljats personer, som varit anställda vid enskilda skolor och barnhem ävensom vid av landsting eller städer inrättade skyddshem. Åt samtliga f. d. befattningshavare vid dessa anstalter har kammaren nyss beviljat krigstidstillägg. Och det förhåller sig ju så, att de befattningshavare, som nu avses, äro fullt likställda med de av mig uppräknade både i fråga om anställning, i fråga om avlöningssätt och i fråga om pensioneringen. Det är nämligen så, att dessa pensionärer äro delaktiga i en av riksdagen beslutad och reglerad pensionsanstalt, till vilken dessa befattningshavare betala pensionsavgifter efter precis samma grunder, som gälla för delägarna i folkskollärarynas pensionskassa.

Nu invändes måhända, att krigstidstillägg icke beviljats åt ifrågavarande, i särskilda utskottets utlåtande nr 16 omnämnda befattningshavare, som ännu äro i tjänst, men med den saken förhåller det sig så, att dessa i stället för krigstidstillägg för innevarande år genom beslut av fjolårets riksdag fått en särskild tillfällig löneförbättring, varom man förklarade, att den beviljades i stället för krigstidstillägg, och för det kommande läsåret har riksdagen ävenledes redan beviljat ett tillfälligt lönetillägg, som skall utgå enligt samma grund, som nyss nämndes, nämligen i stället för krigstidstillägg. De äro således även i detta avseende likställda med de personer, som nu beviljats krigstidstillägg, fast detta tillägg fått ett annat namn. Alldeles särskilt framträder denna likställighet, om man jämför vanförestalternas och skyddshemmens lärarpersonal. På grund av kammarens nyss fattade beslut komma f. d. befattningshavare vid av landsting upprättade och underhållna skyddshem att få krigstidstillägg, medan däremot befattningshavare vid av landsting upprättade vanföre- och sinnesslöanstalter icke få något sådant tillägg. Man kan tänka sig, hur detta skall komma att uppfattas ute i bygderna. På ena sidan om landsvägen ligger kanske ett skyddshem och på andra sidan en sinnesslöanstalt. Vid båda hava

Om krigstidstillägg åt vissa pensionerade dövtumlärare m fl.

(Forts.)

lärarinnorna arbetat troget och träget under lång tid, slitit ut sig i en ansträngande tjänstgöring, de hava avgått samtidigt och även på bägge hållen fått en mindre pension. Nu kommer bud, att riksdagen beviljat de pensionärer, som varit nog lyckliga att tillhöra skyddshemmen, krigstidstillägg, men att de lärarinnor, som varit anställda vid sinnesslöanstalterna, på grund av riksdagens fattade beslut bli utan. Man invänder kanske härvid, att landstingen här kunna och böra träda hjälpande emellan, men med den saken förhåller det sig ju så, att landstingen icke haft och för närvarande icke hava något att göra med dessa pensionärer. Vederbörande pensionsanstalt har inrättats under statens garanti, och staten lämnar bidrag till denna anstalt. Landstingen däremot lämna icke någon som helst avgift till denna pensionering, dessa lärare och lärarinnor stå alldeles utanför landstingen i pensionsavseende. Och det är fråga om, huruvida det skulle vara möjligt eller tänkbart, att dessa f. d. befattningshavare kunde komma in till landstingen med begäran om hjälp. Det är så, att många av dem ha tjänat under flera olika landsting, och det är möjligt, att det landsting, under vilket de haft sin tjänst under sista åren före avgången, resonerar som så: vi kunna icke befatta oss med dessa personer, som blott under några få år varit i landstingets tjänst. Vidare är det fråga om huruvida icke för beviljande av ett dylikt anslag det kräves kvalificerad majoritet i landstinget. Man finge även räkna med, att, då hjälpen skulle utgå från flera landsting, det kunde inträffa, att det ena landstinget gäve mer och det andra mindre, och pensionärerna således bleve olika ställda.

Då dessa befattningshavare i alla fall utfört en synnerligt ansträngande och synnerligt god gärning i samhällets tjänst — de hava ju haft att göra med utbildningen av dessa sinnesslöa och vanföra — och då jag är viss om att från denna kammares sida det icke skall saknas medkänsla och förståelse för den goda gärning och det ansträngande arbete, som i detta avseende blivit utfört, förefaller det mig, som det skulle vara stridande mot denna kammares traditioner att icke träda hjälpande emellan, oaktat utskottet här avstyrkt framställningen. Jag hemställer därför om återremiss av ärendet till utskottet, så att utskottet på nytt får taga frågan under överbäggande och söka bidraga till dess lösande på ett bättre sätt än som nu förordats.

Greve Klingspor: Det har av en talare redan under första stadiet av diskussionen frågats, om det icke verkligen vore skäl att återremittera denna fråga. Det yrkades nu också av den siste talararen återremiss, men jag tror mig böra nämna för herrarna, att i fråga om denna motion, som legat på det särskilda utskottets bord ända sedan januari månad, då utskottet började sitt arbete, vi känt oss sympatiskt stämde för saken och tänkt, att om det funnes någon möjlighet att gå motionären till mötes, vi skulle göra det. Men trots en allvarlig sådan önskan från utskottets sida har utskottet

Om krigstids-
tillägg åt vissa
pensionerade
dövstumslärare
m. fl.
(Forts.)

icke kunnat finna något rimligt skäl för att hos riksdagen föreslå bifall till motionen.

Såsom herrarna påminna sig ha dylika frågor redan förut varit före vid denna riksdag och avgjorts. Det var under förliden månad, då det gällde distriktsveterinärer och andra befattningshavare, som föreslagits till erhållande av tillökning i sina avlöningar genom krigstidstillägg. De då föreliggande förslagen blevo av riksdagen avslagna, och det skulle väl vara bra olämpligt, att sedan riksdagen alldeles nyss fattat ett dylikt beslut, nu frågå detsamma och bevilja krigstidstillägg till dessa personer. För övrigt äro de ju icke statens tjänstemän. Hade de varit det, är det ju naturligtvis alldeles givet, att de skulle fått ett sådant här tillägg. Staten bidrager visserligen på sitt sätt till en del till dessa personers avlöning, men om vi se på den personal motionären föreslår till förbättrade pensioner, exempelvis lärarinnorna vid dövstumskolorna, förhåller det sig så med statsbidragen, att staten lämnar 250 kronor för varje elev, men på annat sätt bidrager staten icke till dövstumskolornas underhåll. Om tillökning i pensionerna här beviljas genom krigstidstillägg, skulle därav följa märkvärdiga konsekvenser. Det är många korporationer, som få understöd av staten och från vilka liknande anspråk kunde framställas. Jag vill blott påminna om hushållningssällskapen, som få hjälp till befrämjande av huvudsakligen jordbruksändamål och varjehanda institutioner under deras ledning. Särskilt få de ju i stället för de brännvinsförsäljningsmedel, som förut tillföll dem, numera avsevärda anslagsbelopp. Skulle nu staten blott av denna anledning anse sig skyldig att lämna bidrag genom krigstidstillägg till hushållningssällskapens tjänstemäns avlöning och pensionering? Flera sådana exempel skulle ju kunna anföras. Och som sagt, när dylika framställningar en gång blivit av riksdagen avslagna, skulle det vara mycket olämpligt att nu bifalla den föreliggande motionen. Härtill vill jag lägga, att frågan redan varit före i andra kammaren i dag, och att utskottets hemställan där godtagits, d. v. s. kammaren avslagit motionen. Såsom herrarna själva kunna räkna ut, skulle ju då en återremiss icke tjäna något till.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att utlåtandet skulle visas åter till utskottet; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Om den svenska
tobakshan-
teringens läge
m. m.

Föredrogs å nya första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen med begäran om undersökning av den svenska tobakshandlingens och dess personals läge.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga

utskott hänvisad motion, nr 113, hade herr *von Koch* hemställt, att riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte — ur det allmännas, näringslivets och den sociala rättvisans synpunkter — låta verkställa en på sammanställning och komplettering av förefintligt material grundad undersökning av den svenska tobakshandlingens och dess personals läge under de olika utvecklingsstadier nämnda hantering undergått under de senare åren.

*Om den svenska
tobakshan-
teringens läge
m. m.*

(Forts.)

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på återopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon första kamarens åtgärd föranleda.

Herr *von Koch*: Såsom av det nu förevarande utlåtandet framgår, har utskottet funnit den av mig begärda utredningen vara av den betydelse, att en undersökning borde komma till stånd. Och de två sakkunniga myndigheter, som hörts i saken, kommerskollegium och socialstyrelsen, dela i det väsentliga utskottets uppfattning. Särskilt har socialstyrelsen betonat, att det skulle vara »av stort allmänt intresse att utnyttja det sällsynt rika tillfälle, som här föreligger för bedömandet av driftkoncentrationens och olika driftformers betydelse.» Och socialstyrelsen har framlagt ett uttryckligt program för en sådan utredning. Under sådana förhållanden hade det ju varit ganska naturligt, om utskottet hemställt, att riksdagen måtte avlåta en skrivelse med begäran att en utredning måtte komma till stånd. Att emellertid utskottet icke gjort detta, beror på två omständigheter. Dels har kommerskollegium framhållit, att monopolbolaget ännu varit allt för kort tid i verksamhet för att några säkra slutsatser skulle kunna dragas, och dels har socialstyrelsen förklarat sig, även oavsett den föreliggande motionen, hava haft för avsikt att ingå till Kungl. Maj:t med begäran, att en utredning måtte komma till stånd i saken.

Jag kan visserligen icke finna, att dessa skäl förhindra riksdagen att nu begära en utredning, men jag skall, såsom saken nu ligger, icke framställa något yrkande, utan jag vill, herr greve och talman, åtnöja mig med att uttala den önskan, att socialstyrelsen snarast möjligt måtte gå i författning om att verkställa den begärda undersökningen rörande de sociala förhållandena d. v. s. rörande tobakspersonalens ställning under förfluten och nuvarande tid, samt att regeringen vid lämplig tidpunkt dessutom måtte gå i författning om utredning av den ekonomiska sidan av saken. Av de skäl jag antytt i motionen skulle det vara av stor betydelse, att en sådan undersökning och utredning inom den närmaste tiden komme till stånd.

Herr *Danström*: Herr greve och talman! Visserligen har den förre ärade talaren icke framställt något yrkande, och det kunde således icke vara behöfligt att svara på hans yttrande, men jag anser mig dock böra framhålla, att en sådan utredning, som i detta fall begäres, har sina stora svårigheter att verkställa och säkerligen icke skulle leda till det resultat, som motionären åsyftar. Jag an-

*Om den svenska
tobakshan-
teringens läge
m. m.
(Forts.)*

tager nämligen, att motionären menar, att det skulle bli en jämförelse mellan en industri i statsdrift och samma industri i enskild drift. Men en sådan jämförelse är icke alls tänkbar på det område, motionären anvisar. Det finnes ingen möjlighet till jämförelse, då det gäller statsmonopol och industriell verksamhet under enskild ledning. Ett statsmonopol såsom tobaksmonopolet är i främsta rummet inriktat på att giva staten goda inkomster eller med andra ord att av konsumenterna utkräva skatt, under det att den enskilda industrien måste arbeta under konkurrensens tryck, som reglerar produktionens prisläge. Vidare är en belysande jämförelse mellan tobaksindustrien såsom statsmonopol och samma industier i enskild drift omöjlig på grund av de helt olika tidsförhållanden, varunder de arbetat, den abnorma kristid, som nu råder och tiden före världskrigets utbrott.

Jag anser således, att en utredning med sådan jämförelse till syfte ur ekonomisk och näringspolitisk synpunkt skulle bli till intet praktiskt gagn. Den skulle endast föranleda till att till de förut lagrade utredningsvolymerna lades några nya dyrköpta sådana, vilka möjligen komme att få intresse för fackmannen och forskaren, men alldeles icke bli till något allmänt intresse och leda till gagn för det syfte, som motionären synes ha avsett.

På grund av denna min uppfattning anser jag, att motionen med sitt oklara utredningsyrkande icke kan leda till något verkligt resultat, även om Kungl. Maj:t skulle anmodas taga hand om utredningen med sakkunnig hjälp. Jag anhåller därför få yrka avslag på motionen och bifall till utskottets avstyrkande utlåtande.

Herr von Koch: Jag kan inte underlåta att uttala, att det förefaller mig, som om den ärade vice ordförandens i utskottet nyss framhållna betänkligheter stå i ganska skarp kontrast mot utskottets uppfattning i frågan. Utskottet uttalar sig mycket bestämt för att åtminstone en undersökning av social innebörd må äga rum d. v. s. ifråga om tobakspersonalens ställning. Och beträffande den ekonomiska undersökningen framhåller utskottet endast att tidpunkten ännu icke kommit att företaga en sådan undersökning. Jag är visserligen medveten om att en sådan undersökning, som jag tillåtit mig föreslå, är förenad med åtskilliga vanskligheter, och kommerskollegium har också givit uttryck åt en sådan uppfattning, men det förefaller mig, att denna angelägenhet är av så stor betydelse, att man får lov att försöka övervinna svårigheterna. Jag vill erinra dem av kammarens ledamöter, som deltog i beslutet om detta monopolens tillkomst, att meningarna voro synnerligen delade. Där stodo auktoriteter mot varandra, å ena sidan dåvarande statsministern, excellensen Hammarskjöld och excellensen Wallenberg, å andra sidan herr Swartz och herr G. F. Östberg m. fl. Det har framkommit mycken kritik mot det beslut som då blev riksdagens, och min mening är, att det icke är för tidigt, att man försöker rättvist bedöma frågan. Tobaksmonopolet anser också, att anledning föreligger för detsamma att självt företaga en undersökning.

Ännu väsentligare är det, som socialstyrelsen anför, att en utredning är nödvändig för att bedöma de olika driftsformernas betydelse i allmänhet. Jag vill fästa uppmärksamheten på att just på detta område, tobakshandlingens område, svårigheterna äro mindre än på många andra att få en undersökning till stånd på grund av det rika och lätt tillgängliga material som föreligger. Tobaksindustrien har under senare tider genomgått flera utvecklingsstadier, varibland de sista, förtrustringen och monopoliseringen, äro av synnerligt intresse att jämföra med varandra. Det ligger i sakens natur, att det kan bli fråga om att staten ingriper även på andra områden av näringslivet — vi se ju hur i riksdagen det ena förslaget efter det andra föres fram i sådant syfte. Det skulle under sådana omständigheter icke vara annat än lämpligt, att man försökte på ett fullt objektivt och sakligt sätt komma till uppfattning om huru statens ingripande i fråga om tobakshandlingens verk, vilka fördelar och vilka eventuella olägenheter därigenom uppstått. Jag tror, att det för en lugn samhällsutveckling skulle vara av det största intresse att i möjligaste mån undersöka vilken praktisk erfarenhet vunnits inom vårt eget land — och icke bara vad som förekommit i utlandet — i fråga om statens ingripande på ett viktigt område inom näringslivet.

Om den svenska tobakshandlingens läge m. m.
(Forts.)

Jag vill tillägga, att för mig det är av speciellt intresse, att denna undersökning i fråga om tobakshandlingens personals ställning och därmed sammanhängande förhållanden kommer till stånd. Själv har jag haft icke ringa erfarenhet av att det sätt, varpå staten lämnat ersättning åt denna personal, icke varit riktigt. Och hela detta förfarande borde undersökas och framläggas på ett så klart sätt, att man icke framdeles behöver befara att liknande misslag behöfde upprepas.

Jag är sålunda med den föregående talaren fullt överens om att svårigheter föreligga för en undersökning. Men de äro mindre på detta område än på de flesta andra, och det är för samhällslivet av stort värde, att en dylik undersökning kommer till stånd.

Herr Danström: Jag vill erinra den föregående talaren därom, att jag i mitt förra yttrande alls icke syftade på den sociala utredningen i fråga om personalens vid tobaksindustrien ställning. Den utredningen har, såsom utskottet påvisat och även socialstyrelsen framhållit, denna styrelse opåmind åtagit sig, och således finnes ingen anledning att i riksdagsskrivelse anhålla därom. Jag talade blott om den ekonomiska utredningen, som bleve synnerligen vittomfattande. Jag vill då påpeka, att utskottet i sitt yttrande hänvisar till den statistiska och ekonomiska utredning, som tobaksmonopolet självt verkställt och även i översikt i sina tryckta årsberättelser meddelar till allmän kännedom.

Monopolbolaget yttrar självt i sitt till utskottet avgivna yttrande: »Monopolet håller sedan avsevärd tid tillbaka på med studium av frågan och hyser icke någon som helst avsikt att överlåta detta arbete till utomstående med tillhjälp av monolets re-

Om den svenska tobakshan-
teringens läge
m. m.
(Forts.)

surser. För bearbetning särskilt av personalfrågan är kompetent person sysselsatt sedan cirka åtta månader tillbaka, men då materialet från tiden före monopolet är synnerligen svårhanterligt, så tager en dylik utredning avsevärt lång tid i anspråk.» Och vidare säger monopolbolaget: »I 1917 års berättelse, som snart torde utkomma i tryck, är även införd i stora drag en redogörelse för ersättningarnas belopp, ävensom till jämförelse de av kommittén beräknade beloppen.»

Således, det önskemål, som motionären uttalat sig för, tillgodoses av monopolbolaget självt utan någon särskild åtgärd från statens sida. Under sådana förhållanden skulle det vara ganska olämpligt och onödigt, om vid sidan av denna utredning en ytterligare utredning skulle företagas av en kommitté eller på annat sätt. Det kan möjligen av någon påstås, att den utredning, som monopolbolaget verkställer, icke skulle vara tillräckligt objektiv och opartisk. Men det är väl icke möjligt att med fog kunna påstå något sådant, då detta bolag står under statskontroll och tillsyn av statens egna förtroendemän.

Herr von Koch: Jag skall icke uppehålla kammarens tid mer än ett ögonblick.

Den föregående talaren påstod i sitt anförande, att min motion eller dess hemställan skulle vara oklar. Jag kan icke finna, att någon oklarhet råder, utan att det är tydligt vad jag önskar, nämligen att få till stånd en objektiv såväl ekonomisk som social undersökning av tobakshanteringen, såväl under nuvarande förhållanden som under gångna tider.

Jag vill tillägga, att det nog förhåller sig så, att om en objektiv utredning skall företagas, en sådan bör ske från annat håll än från monopolets sida, som kan sägas vara part i saken. Jag har i likhet med den föregående talaren haft tillfälle att taga del av de meddelanden, som förekomma i monopolets berättelser, men finner icke, att dessa berättelser lämna något svar på de frågor, som skulle vara föremål för den ifrågasatta utredningen.

Herr Welander: De synpunkter, som herr von Koch framlagt, hava nog vunnit beaktande i utskottet, och skiljaktigheterna äro ej så stora, som de kunnat te sig i den nu förda diskussionen.

Beträffande den ekonomiska frågan, har herr von Koch uttryckligen angivit syftet vara att få till stånd en jämförelse mellan det ekonomiska resultatet av statsdrift och av enskild drift såväl under trustens som under monopolets tid. Därav skulle framgå, om monopolisering över huvud taget är gynnsam och om i framtiden exemplet är att följa på andra områden eller icke. Den saken har här i riksdagen varit föremål för mycket olika meningar, och är väl så ännu, och den är av stor vikt att utreda. Men just därför att saken är så viktig, och att därav torde kunna följa vittgående konsekvenser, kunde man i utskottet, av skäl som utskottet

angivit, icke vara med om att förorda den utredning motionären begärt. För att jämförelsen skall vara vägledande måste den ske med siffror, som äro jämförliga, och det är omöjligt att få sådana här. För det första vill jag erinra, att monopolbolaget intager en fullkomligt allrådande ställning på sitt område inom landet och bestämmer prisen själv, och då kan man icke på grund av resultatet av dess drift avgöra, huruvida den är lönande i förhållande till den enskilda driften. En jämförelse försvåras ytterligare därav, att tobaksmonopolet drivit sin verksamhet endast under två år och under alldeles sällsynt abnorma omständigheter.

*Om den svenska tobakshand-
teringens läge
m. m.
(Forts.)*

Således, även med än så stora sympatier för utredningen kan man säga, att just därför att man är sympatiskt stämd för den och då det är av stor vikt att en utredning kommer till stånd, man icke vill, att en sådan utredning skall förfuskas genom att anordnas på en tid, då den måste giva ett vilseledande resultat.

Vad den sociala utredningen beträffar har det funnits full förståelse för densamma inom utskottet, men då man av yttrandet från socialstyrelsen erfor, att socialstyrelsen redan tagit initiativ i ärendet, ansåg man, att det var obehöfligt att skriva och besvara Kungl. Maj:t i frågan, då man ändock hade att vänta den bästa möjliga utredning.

Detta har varit motiven, varför man dels reellt och dels formellt icke velat biträda motionen.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden dels ock i anledning därav väckta motioner.

*Förslag till ny
förfogande-
rättslag.*

Genom en den 22 februari 1918 dagtecknad proposition, nr 99, vilken blivit hänvisad till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

I sammanhang med berörda proposition hade utskottet till behandling förehåft följande i anledning därav väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 139, av herrar *Ollas Ericsson, Ivan Svensson, Gustafsson, Jespersen, Jönsson, Carlsson, Ernst Lindblad* och *Permansson*, samt nr 141, av herrar *von Essen, Ingeström* och *Lars Olsson*: även som

Förslag till ny
förfogande-
rättslag.
(Forts.)

inom andra kammaren:

nr 319, av herr *Nilsson* i Vibberbo m. fl.

nr 324, av herr *Olsson* i Broberg m. fl.,

nr 326, av herr *Andersson* i Knäppinge m. fl.,

nr 329, av herr *Magnusson* i Skövde, och

nr 330, av herr *Osberg* m. fl.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande avfattat sin hemställan under två med A och B betecknade punkter, av vilka punkten A innehöll ett lagförslag.

I fråga om sättet för detta utlåtandes föredragning yttrade

Herr Larsson, Knut: I avseende å föredragningssättet tillåter jag mig hemställa: att förslaget föredrages paragrafvis och då så anses lämpligt, momentvis med ingress, rubrik och utskottets hemställan sist; att behandlingen börjar med 2 §, och att vid behandlingen av samma paragraf överläggningen må omfatta betänkandet i dess helhet; att lagtexten icke må uppläsas i vidare mån än sådant av kammarens ledamöter begäres; samt att för den händelse lagförslaget kommer att i en eller annan del till utskottet återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som av de ifrågasatta ändringarna i återförvisade delar kunna föranledas.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen, med förklarande, att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, så lydande, som utlåtandet visade.

Utskottets lagförslag.

2 §.

Denna paragraf lydde sålunda:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

1 mom. Finnes erforderligt, att kronan förfogar över viss vara, för att inom riket eller del därav

(i utskottets förslag:)

1 mom. Finnes erforderligt, antingen för tillgodoseende in- om riket eller någon del därav

Förslag till ny
förfoganderättslag.

(Forts.)

eller å särskild ort något för befolkningen viktigt behov, såsom av livsmedel, beklädnad, uppvärmning eller belysning, må vara tillgodosett eller för tillgodoseende av något statens, kommuns eller allmän inrättnings behov eller för annat ändamål av betydelse för det allmänna, äger Konungen förordna, att varan skall mot ersättning avstås till kronan, i den mån densamma icke må av innehavaren behållas enligt vad i 7 § stadgas.

eller å särskild ort av befolkningens behov av livsmedel, foder för kreatur, vara, som är avsedd att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft, beklädnadsvara eller annan för befolkningen viktig förnödenhet,

eller för beredande av tillgång till vara, som är behöflig för krigsbruk eller annat statens ändamål, för kommun eller allmän inrättning eller eljest för något särskilt ändamål av betydelse för det allmänna,

att vara, som nu är nämnd eller som kan användas för ästadskommande, beredande, iståndsättande, tillhandahållande eller transport av dylik vara, ställes till kronans förfogande,

vare innehavaren av sådan vara pliktig att, om Konungen så förordnar, till kronan mot ersättning avstå varan, i den mån densamma icke må av innehavaren behållas enligt vad i 7 § stadgas.

2 mom. Är vara, som på grund av meddelat förordnande skall avstås till kronan, ej i så berett skick som erfordras för varans användande till det därmed avsedda ändamålet, vare innehavaren, enligt vad Konungen förordnar, pliktig att innan varan avstås eller därefter låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med varan och ortens sed skulle hava verkställts av innehavaren, om varan ej tagits i anspråk för kronans räkning.

3 mom. Vara, som avstås till kronan, skall av innehavaren avlämnas inom tid och å ort inom länet, som av Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat föreskrivas; och vare innehavaren berättigad att, om varan skall avlämnas å annan ort än den, där varan finnes, åtnjuta ersättning av kronan för varans forsling till orten för avlämnandet.

Herr Dahl: Det föreliggande utskottsbetänkandet utgör, såsom kammaren behagade finna, resultatet av en förhandssammansämning. Kungl. Maj:ts förslag innebär i vissa väsentliga stycken en utvidgning av området för den nuvarande förfoganderättslagen, som utskottet funnit sig icke kunna i allo tillstyrka. I somliga delar har utskottet funnit sig böra acceptera Kungl. Maj:ts änd-

Förslag till ny ringsföreläggelse. I detta avseende vill jag hänvisa till 2 § 3 mom. samt 3 och 10 §§. Mot dessa förändringar, på vilka jag i detta sammanhang icke anser mig böra närmare ingå, saknades det visserligen icke heller ganska väsentliga invändningar inom utskottet, men man ansåg sig likväl böra tillstyrka desamma.

Andra av de föreslagna förändringarna har utskottet funnit sig nödsakad att helt avböja. Kungl. Maj:t hade i den nu föredragna paragrafen föreslagit en förändring av den innebörden, att omfattningen av själva förfoganderättsinstitutet skulle väsentligt utsträckas. Enligt den nuvarande lagens lydelse medgives Konungen rätt att förfoga över varor, som äro för visst allmänt ändamål erforderliga ävensom över varor, som äro erforderliga för framställande av dylika varor. Enligt den nu föreslagna lydelsen skulle förfoganderätten kunna omfatta vilka varor som helst vilkas åtkomst vore ägnad att mera medelbart befämja antytt behov. En så vidsträckt förfoganderätt har utskottet funnit sig icke kunna gå med på. Gränsen är för vag. De befogade anspråken, som den enskilde har på en viss trygghet för sin rätt, kunna icke anses tillbörligt säkerställda med en så svävande avfattning.

Till följd av utskottets ställning till § 2 har utskottet också funnit sig böra avstyrka den principiella förändringen i 5 §, som ju endast var en följd av den föreslagna förändringen i 2 §.

Vissa av Kungl. Maj:ts ändringsförslag har utskottet emellertid ansett sig böra tillstyrka med viss jämkning. I detta avseende får jag då först hänvisa till det tillägg i 5 §, som avser rätt till förfogande för beredande av bostad åt husvilla. Den föreslagna omformuleringen av § 5 syftade enligt motiveringen bland annat just till att bereda Kungl. Maj:t möjlighet till en så beskaffad expropriationsrätt, och man har ansett, att detta särskilda behov kunde under vissa särskilda förhållanden vara av så kännbar art, att utskottet funnit sig böra för detta särskilda fall tillstyrka en utsträckt förfoganderätt, men utskottet har omgärdat förfoganderätten med sådana bestämmelser, som funnits erforderliga för att trygga emot vad som kunde anses som missbruk gentemot den enskildes rätt. Dessa bestämmelser återfinnas på sid. 22 i utskotts-betänkandet, där det heter: »Ägare eller innehavare av byggnad vare ock, där det finnes oundgängligen erforderligt för beredande av bostad för husvilla, pliktig till kronan mot ersättning upplåta byggnaden eller del därav, så framt den ej av honom eller annan användes till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen avsevärd skada eller olägenhet skulle vållas.»

Kungl. Maj:t hade vidare föreslagit en väsentlig inskränkning i den hittills ovillkorliga rätten för ägare av vara att undantaga så mycket som oundgängligen behöfdes för hans eget behov. Denna bestämmelse har såväl från motionärers sida som eljest inom utskottet rönt mycket starka betänkligheter. Man har ansett och det icke utan skäl efter vad som framkommit under behandlingen inom utskottet, att uti detta tillägg låge ett äventyr för den s. k. självhushållaren, en möjlighet för Kungl. Maj:t eller underordnad

myndighet att ingripa jämväl på självhushållningsransonen under vissa förutsättningar. Detta har utskottet ej ansett sig kunna godtaga, utan förordat inskränkande av Kungl. Maj:ts rätt att ingripa med förbud för innehavaren att i någon mån förfoga över vara till sådana fall, då innehavaren förvärvat varan i uppenbart syfte att åter försälja densamma. Korteligen: man har velat genom detta tillägg utsäga, att denna utomordentligt utsträckta förfoganderätt medgivits endast för sådana fall, som man enligt motiveringen avsett att träffa, nämligen s. k. jobbare, som förvärva varan för att på ett skadligt sätt handhava densamma, och det har man naturligtvis varit ense om, att beträffande sådana finnes ej någon särskild hänsyn.

*Förslag till ny
förfoganderättslag.
(Forts.)*

Slutligen hade Kungl. Maj:t i slutbestämmelsen föreslagit en utsträckning av tillämplighetsområdet för förfoganderättslagen, som var av synnerligen omfattande innebörd, nämligen att ett förfogande över fast egendom skulle kunna utsträckas ända till 15 år utöver lagens giltighetstid. Såsom skäl för detta anfördes, därom vill jag erinra, att det befunnits vara förenat med oöverkomliga svårigheter att för så kort tid som lagens giltighetstid utarrendera jordbruk, som man funnit sig böra exproprieras till följd av försummad drift. På denna punkt ha meningarna brutit sig mycket skarpt mot varandra, och man har till sist enats därom att föreslå ett godtagande av denna i och för sig mycket betänkliga princip att utsträcka förfoganderätten utöver lagens giltighetstid, dock att upplätelsetiden skulle få sålunda utstäckas endast där vanhävd på fullt betryggande sätt konstaterats föreligga, och att den utsträckta tiden skulle begränsas till fem år.

Kammaren behagade sålunda finna, att de förändringar uti Kungl. Maj:ts proposition, som vunnit enig anslutning inom utskottet, äro av mycket betydelsefull innebörd, och att de torde vara ägnade att betaga det väsentligaste av det berättigade i de anmärkningar som mot Kungl. Maj:ts proposition hava framställts.

Innan jag slutar, skall jag, herr talman, be att få framställa några mera allmänna erinringar, föranledda av erfarenhet från lagens tidigare tillämpning. Om nödvändigheten därav, att under denna för folkhushållningens upprätthållande alltmera allvarsfyllda tid det ställes till Kungl. Maj:ts förfogande de maktmedel, som den ifrågakvarande lagstiftningen innefattar, råder väl knappast meningsskiljaktighet. Men dessa maktmedel äro så utomordentligt vidsträckt tillmätta, att det blir en angelägenhet av synnerlig vikt att icke gränsen överskrides och den enskilde medborgarens i flera hänseenden starkt begränsade rörelsefrihet utöver lagens avsikt inskränkes.

Vissa åtgärder under gången tid synas ej stå i god överensstämmelse med den ovillkorliga rätt, som är förbehållen ägare av vara, att behålla nödvändig myckenhet av varan. Sålunda lär icke den omständigheten, att en jordbrukare under någon del av året bor i stad och där låtit sig mantalsskrivas, innebära laga

Förslag till ny grund att fråntaga honom rätten att tillgodogöra sig den så kallade självhushållsransonen.

förfogande-
rättslag.
(Forts.)

Det måste ställas utom meningsskiljaktighet, att sedan efter den omsorgsfullaste prövning gränserna för statsmaktens ingrepps-
befogenhet i lag uppdragits, dessa gränser icke heller få genom administrativa omvägar eluderas. I detta senare avseende må erinras om transportförbud, varigenom varuägares nyss framhallna rätt beskäres. Och det måste väcka allvarlig betänksamhet, att en statskommission finner med lagens grund förenligt att pålägga ägare av vara viss avgift för dess begagnande — med andra ord exproprieras ej varan men en del av dess värde — utan gottgörelse.

Ett moment av maktpåliggande innebörd vid handhavande av lagstiftningen är ordningen för kungörandet av de i densamma grundade förfogandebeslut. En interpellation i andra kammaren förlidet år och den därav föranledda debatten lämnade en mångfald exempel på bristen i detta hänseende och den rättsosäkerhet, som därav blivit en följd. Förbättring utlovades från regeringen, och i viss mån torde sådan hava inträtt. Men de rådande förhållandena giva allt fortfarande anledning till anmärkningar. Ett färskt exempel lämnar förordningen om beklädnadsregleringen. Denna skulle träda i kraft dagen efter den, då densamma utkom från trycket, vilket skedde den 13 dennes — alltså den 14 april. Den egentliga tryckningen påbörjades först den 15; expedieringen vidtog den 16 och fortgick till och med den 18. På åtskilliga, även ej alltför avlägsna orter har förordningen således ej varit tillgänglig förrän en vecka efter ikraftträdandet, men den påbudna inventeringen skulle avse de varor, som befunnos natten mellan den 13 och 14 april. Nu har visserligen i detta fall såsom understundom eljest lär brukas, vederbörande kommission genom telegram till länsstyrelserna och cirkulär till åklagarna ävensom meddelande till tidningspressen befrämjat kännedomen om huvudpunkterna i påbudet. Men kvar står det faktum, att förordningens detaljer, som för övrigt i detta fall krävde rätt så noggrant studium, ej blevo för allmänheten tillgängliga förr än avsevärt efter det att tillämpning borde ske. Och här i Stockholm kunde författningen hos en av statens främste bokhandlare erhållas först på middagen den 16 april. Det kunde vid sådant förhållande ej undgå att verka stötande, då i en officiös intervju i början av veckan massätal ställdes i utsikt under hänvisning till det formella ikraftträdandet, sedermera har visserligen ett utsänt meddelande om skäligare lagtillämpning utlovats.

Härmed föres jag in på den sista av mina erinringar om handhavandet av kristidslagstiftningens kriminella stadganden. Förfogandelagen förutsätter vetskap om meddelat förordnande för kriminalisering av förordnandets asidosättande. Men åt särskilda förordningar, som mer eller mindre omedelbart härflyta ur förfogandelagen gives, liksom i det nyss återgivna fallet, giltighet från och med dagen efter utfärdandet. Från åklagaremakten har nu i

anslutning till gängse uppfattning gjorts gällande, att bristande kännedom om given författning ej bereder straffrihet och detta ej ens då möjlighet till inhämtande av kännedom varit utesluten. Obilligheten av denna uppiattning framstår särskilt skarpt mot bakgrunden av det senfärdiga expeditiönsförfarandet. Väl synas domstolarna i allt större utsträckning kräva såsom förutsättning för straffbar förseelse, att författningen varit tillgänglig för den tilltalade; men den av åtalet vallade kostnaden och olägenheten blir dock den vissa påföljden för den åtalade. Det torde därför vara önskvärt, antingen att skäligen tidsutrymme mellan författningens utfärdande och ikraftträdande tillmättes eller, där detta av hänsyn till författningens syfte ej medgives, att åklagaren undfinge direktiv, som tillgodose billighetens anspråk. Jämväl i annat avseende synes dylikt direktiv vara påkallat. I dagarna hava tidningarna återgivit en underdånig framställning från folkhushållningskommissionen, däri klagas över bristande allmänanda hos jordbrukare och betonas behovet av större tillgång på åklagare. Här finnes givetvis icke någon i detta rum, som ej djupt beklagar de till synes talrika bevis på lagtrots och bristande samhörighetskänsla, som trätt i dagen. Men det finnes visserligen ej heller någon i detta rum, såvitt han idkar jordbruk, som skulle gått fri från åtal, därest den bokstavstolkning skulle tillämpas, som på vissa håll gjorts gällande. Då man erfar, hurusom åklagare lagföra lantmän för en övervikt vid inventering av 10 kilogram, ställer sig fram frågan, om ej vederbörande kommission närmast borde söka bereda ökad tillgång på åklagare för de verkligt straffvärda överträdelserna medelst inställande av åtalsförfarandet, där tredska ej synes föreligga eller folkhushållningen icke lidit nämnvärt förfång. Lika tillbörligt och nödvändigt som det är, att i denna nötid regeringen tillföras de nya rättsmedel, som läget kräver, lika maktpåliggande måste det vara, att vaksamhet övas därå, att myndigheterna hela vägen nedåt handhava vad på dem ankommer av dessa rättsmedel så, att ej det laglydiga folket finner rätten vara driven till rättshaveri och känslan av samhällsplikt övergår till missmod och bitterhet.

*Förslag till ny
förfoganderättslag
(Forts.)*

Herr Larsson, Knut: Herr greve och talman! Jag ber att få yttra några ord. Jag ber att få framföra de betänkligheter, som det väckt framför allt, att genom denna lag, som anges i propositionen vara en lag för kristiden och dessutom blott gällande ett enda år, staten skulle få förfoganderätten över enskildas lantbruk under ända till 15 år. Man tänke sig, hur det skulle väcka uppmärksamhet bland alla jordbrukare, att de kunde avhända sitt hemman på så lång tid som 15 år. Det har inom utskottet genom kompromiss antagits en tid av fem år, och vi anse, att även detta är ytterst betänkligt. Man tänke sig, att i lagen finnes föreskrift om att denne lantbrukare, som avhändes sitt hemman på så lång tid som 15 år, icke ens skulle få bostad där, utan kunna avhysas från sin egen jord och få vara oviss, om han komme att

Förslag till ny
förfogande-
rättslag.
(Forts.)

uppleva den tiden, då han åter finge tillträda sitt hemman. Visserligen har man inskränkt bestämmelsen till att avse endast vanhävdade hemman för en tid av högst fem år, men vi skola komma ihåg, huru lantbruket har haft det. Under de sista åren har industrien sugit till sig alla arbetskrafter. Lantbrukarna ha haft ytterst svårt att få någon arbetskraft. Dessutom ha deras söner och döttrar flyktat till industrien, och de gamle kanske sitta där och kunna icke upprätthålla arbetet. Därför hoppas vi, att även om dessa fem år skulle tagas i anspråk, det sker med ytterst stor varsamhet, så att det blir så litet kännbart som möjligt. Vi ha inom utskottet ansett, att lagförslaget för den nuvarande produktionen har en ofantligt liten betydelse, om det skulle vara inskränkt till ett år, och även fem år ha kanske stor betydelse för hushållningen i övrigt, men bli för kristiden av ofantligt liten betydelse. Nu hoppas jag, att den kompromiss, som är ingången, skall i allt fall tillfredsställa Kungl. Maj:ts regering, så att det inte behöver bli någon svårighet i det avseendet. Vi ha nu satt denna tid till fem år och bestämt, att ägaren skall ha rätt att på egendomen erhålla husrum, och vidare har beslagsrätten inskränkts till vanhävdade hemman. Och vi i motiveringen ha förutsatt en hel del saker, som skulle förmildra denna expropriation av hemman. Jag vill endast till herr statsrådet, som är här närvarande, rikta en vördsam anhållan, att den åtgärd, som föreskrives i denna lag om förfogande över jordbruksfastighet, användes med så varsam hand som möjligt och att man från regeringens sida stöder dessa, som icke kunna hävda sina hemman. Man kan i allt fall hjälpa med en hel del saker, så att de kunna återställa sina hemman i sädesbärande skick, utan att dessa ytterst stränga åtgärder vidtagas.

Herr von Essen: Herr talman, mina herrar! När jag tog del av utskottsbetänkandet i vad det avser rätten till statsbeslag på vanhävdade fastigheter, kan jag icke neka till, att jag kände mig djupt besviken. Jag hade trott, att i en tid som denna, då man med alla medel söker höja det svenska jordbrukets produktionsförmåga, det icke skulle mött några svårigheter inom lagutskottet att samla alla goda krafter om ett förslag, som möjliggjorde en verklig kamp mot den alltmer omkring sig gripande vanhävden. Då jag nu trots lagutskottets enhälliga utlåtande i detta avseende vågar yttra några ord i denna sak, så är det därför att den för det län, jag representerar, är av allra största vikt, och jag gör det i den förhoppningen, att kammaren bättre än utskottet skall inse nödvändigheten av att även på detta område ett verkligt krafttag behöves för att hindra, att allt flera egendomar utsugas och skövlas.

Den kungl. propositionen i denna del avser att erhålla ett användbart medel för vinnande av målet att under nuvarande svåra tid åstadkomma nöjaktig odling av jord, vars innehavare själva äro urstånd eller ovilliga därtill. För detta måls ernående har Kungl. Maj:t ansett erforderligt, att beslagsrätten skulle kunna

utsträckas till högst 15 år. I den motion, som av mig och med-motionärer framburits i denna kammare, ha vi visserligen framhållit önskvärdheten av att beslagstiden i varje särskilt fall icke skulle göras längre, än som verkligen vore nödvändigt för att erhalla en vederhäftig brukare på den beslagtagna fastigheten, men vi ha tillika framhållit, att vad Norrland och Dalarna beträffar en brukningstid av minst 15 år redan i lagen är påbudet i den för denna del av landet gällande speciella arrendelag, så att någon avkortning i den av Kungl. Maj:ts föreslagna tiden icke borde förekomma. För ordnande av sådana förhållanden mellan jordägaren å ena sidan samt staten eller den av staten antagna arrendatorn å andra sidan, som i normala fall regleras av nyttjanderättslagstiftningen, ha vi tillika yrkat, att i förfogandelagen skulle införas bestämmelse om, att de förpliktelser, som enligt lagen om nyttjanderätt till fast egendom åligga jordägaren gentemot arrendatorn, skulle gälla även när vanhävdad fastighet enligt förfoganderättslagen upplåtes åt staten. Avsikten med detta vårt yrkande var, att ägare av den vanhävdade fastigheten och icke staten skulle få betala de kostnader, som i vissa fall äro förbundna med vanhävdens avhjälpande. Arrendelagen föreskriver som bekant, att därest arrendator avhjälpes brist, som befunnits vid tillträdet, han därför skall njuta gottgörelse av jordägaren. Och det har synts oss, att detta stadgande borde gälla även då staten beslagtager en vanhävdad fastighet och därefter antingen sätter den i stånd eller utarrenderar den till en person, som förbättrar dess hävd.

Hur har nu utskottet ställt sig till denna Kungl. Maj:ts proposition och till det yrkande, som motionsvis framförts? Jo, utskottet har beträffande det av motionärerna framställda yrkandet medgivit, att förhållandet mellan jordägaren och den av staten antagna arrendatorn behöfve regleras genom lagen, men utskottet säger samtidigt, att bestämmelserna om upplåtelse av egendom utöver lagens giltighetstid i tillämpningen torde påkalla en mångfald andra civilrättsliga spörsmål, vilkas lösning icke bort helt och hållet förbigås. Då emellertid, säger utskottet, dessa frågor torde böra lösas i ett sammanhang, hemställer utskottet, att förevarande motion i denna del icke måtte föranleda någon åtgärd. Jag har svårt att finna annat, än att detta är ett underligt sätt att resonera. Utskottets motivering har en omisskännlig likhet med den, som användes av överdomstolar, när de vilja undanröja ett mindre välgrundat underrättsutslag och återförvisa ärendet till förnyad behandling. Men i en lagstiftningsfråga, som det här är, är det väl icke skäl att underlåta att reglera en viktig fråga, varom förslag blivit väckt och som man erkänner vara i behov av reglering, bara därför att det även kan finnas andra frågor, som tarva reglering och varom förslag icke blivit väckta. Om man ser närmare efter hur det i själva verket förhåller sig med denna mångfald av civilrättsliga spörsmål, som utskottet talat om och som tarva reglering, torde man utan överdrift kunna säga, att det är mer eller mindre

*Förslag till ny
förfoganderättslag.
(Forts.)*

Förslag till ny
förfogande-
rättslag.
(Forts.)

underordnade frågor, som kunna lösas i lagskipningsväg, om och när fråga därom uppstår vid tillämpning av lagen. Men den av motionärerna framförda frågan, nämligen om ersättning för jordens förbättring och vanhävdens avhjälpan, är enligt vårt förmenande en kardinalfråga i hela vanhävdslagstiftningen. Det är alldeles självklart, att man icke kan begära, att staten skall bekosta de åtgärder, som här kunna erfordras, och fritaga den försumliga jordägaren från vad som enligt lagstiftningen angående nyttjanderätt till jord i övrigt skulle åligga honom.

Vidkommande därefter tiden för beslags läggande på fastighet, yttrar utskottet, att det funnit, att den av Kungl. Maj:t föreslagna tiden av 15 år kunnat avsevärt förkortas. Vid sådant förhållande, säger utskottet vidare, »och då det är av vikt, att större inskränkningar icke ske i den enskildes rättigheter, än som oundgängligen äro av behovet påkallade, har utskottet stannat vid att föreslå en tid av fem år eller den arrendetid, som i den allmänna arrendelagen föreskrives skola gälla, där ej annorledes är bestämt». Så har utskottet stannat vid att föreslå en tid av fem år eller den tid, som i allmänna arrendelagen föreskrives skola gälla.

Genom båda dessa utskottsåtgärder, att dels förkorta arrendetiden eller beslagstiden och dels slopa det i motionen framförda yrkandet om jordägars förpliktelse att svara för kostnaden för vanhävdens avhjälpan, kommer hela lagen enligt mitt förmenande att förlora sin effektivitet, åtminstone vad Norrland beträffar. Den kungl. propositionen innehåller visserligen icke något stadgande, att jordägaren skulle vare skyldig att ersätta de verkställda förbättringarna, men det beror utan tvivel därpå, att Kungl. Maj:t utgått från den förutsättningen, att när en vanhävdad fastighet upplåtits på 15 år, det skulle vara möjligt för arrendatorn att genom egendomens så småningom förhöjda avkastning göra sig betäckt för de kostnader, som han nödgats nedlägga på denna förbättring, men förkortas nu beslagstiden, som utskottet gjort, till högst fem år, skall det i norra Sverige, där vanhävden i allmänhet är mera framskriden och antagit svårare former än i landets sydligare delar, säkerligen visa sig alldeles omöjligt att erhålla en arrendator, utan att han erhåller ett avsevärt pekuniärt stöd från staten, men när det är fråga om vanhävdslagstiftning, är det ju nästan ett hån att tala om, att den skall stiftas på sådant sätt, att staten skall träda mellan och betala. Lagen är ju avsedd att vara en drivfjäder för att söka förmå försumliga jordägare att själva vidtaga de åtgärder, som äro erforderliga för fastighetens sättande i stånd. Men långt ifrån, att det skulle bli en sådan drivfjäder i den här lagen, torde jordägaren av den vanhävdade fastigheten komma att tacka staten för, att han tagit om hand fastigheten på den kortare tid, som här är ifrågasatt. Om, efter det de värsta bristerna blivit avhjälpta, fastigheten skulle inom få år återlämnas till sin ägare, så bleve det ju för denne en mycket lönande affär och rent av ett premierande av vanhävden, som säkerligen på många håll skulle väcka anstöt.

Jag kan icke annat än få den uppfattningen, att utskottet här

tänkt sig, att hela denna sak är så betänklig, att det icke velat giva sig in på den, och att om det än icke ville avstyrka hela propositionen, det dock åtminstone ville sörja för att den komme att förlora sin praktiska användbarhet och icke ledde till några konsekvenser. Åtminstone i Jämtland ha vi en mångfald av fastigheter, där vanhävden framskridit så långt, att icke blott jorden ligger i fullkomlig lägervall utan också hus och hägnader fått totalt förfalla. En folkopinion, som varje år ger sig allt starkare uttryck, när svårt att förstå, att detta skall få passera i sådana kristider, som vi nu genomleva, och i en landsända, där vi redan ha en vanhävdslag, som skulle kunna råda bot på detta. Men den norrländska vanhävdslagen, vilken som bekant gäller för trävaruindustriens hemman — hemman, som enskilda eller bolag förvärvat huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen — denna lag är i flera avseenden ristfällig. Dels finnes det i trävaruindustriens hand — dock icke så mycket i bolagens som i trävaruspekulanternas ägo — en del mindre fastigheter, som äro så små, att något självständigt jordbruk icke kan bedrivas på dem och som av denna anledning äro fritagna från lagens bestämmelser, dels verkar lagen synnerligen långsamt, dels är den till hela sin läggning så svag, att en jordägare, som vill undandra sig dess bestämmelser, har mycket lätt att göra det, Jag vill i detta sammanhang bara erinra om ett mycket vanligt förfaringsätt, som förekommer, när jordbrukskommissionen går till rätta med de s. k. jordskändarne. De låta sig instämmas, och sedan syn hållits och det konstaterats, att yttersta vanhävd råder, låta de rättegången fortgå, men innan utslag meddelats av vederbörande domstol, inlämna de en köpehandling, som visar, att de sålt fastigheten till annan person, och lagen är så avfattad, att förre ägaren icke kan dömas i saken. Då har kommissionen intet annat att göra än att börja på nytt med nästa ägare, men nästa ägare gör på samma sätt, och så kan det gå från den ene till den andre, och man har icke någon hållhake på dem. Det är icke med de stora trävarubolagen och deras domäner, som det är någon svårighet att komma till rätta, ty de vilja i allmänhet sköta sina fastigheter, utan det är med dessa skogsspekulanter, som nu under krisären i Norrland och annorstädes alltmera ökat i antal och framträda allt djärvare och med vilka man med den nuvarande norrländsvanhävdslagstiftningen icke har någon möjlighet att komma till rätta. Samtidigt låta dessa trävaruhandlare ofta hemmanen stå obebodda. De taga markens gröda år efter år utan att nedlägga några kostnader på jordens skötsel. Och snart nog blir jorden utsugen. Därigenom blir även en hel del av den befolkning, som förut varit jordägande, utan jord att nyttja och bruka. Behovet av jord har i Jämtland blivit så starkt, att till jordbrukskommissionen i år inkommit icke mindre än 94 anmälningar från personer, som förklarat, att de äro beredda och villiga att arrendera vanhävdade fastigheter, där est statsbeslag på dem skulle ifrågakomma. Särskilt är det nästan riksbekant, att en enda person hade ett par hundra hemman lig-

*Förslag till ny
förfogande-
rättslag.
(Forts.)*

Förslag till ny
förfogande-
rättsing.
(Forts.)

gande i vanhävd. Han är numera död, men stärbhuset har dem kvar. På dessa hemman, som i många fall fatt stå alldeles obodda, kan man se, huru gräset står kvar från det ena året till det andra, utan att något göres ens för att bärga det.

Skulle nu i alla sådana fall av den mest uppenbara vanhävd intet åtgöras i dessa kristider, då åstundan efter jorden är starkare än någonsin, skall allmänheten omöjligen kunna fatta, att anledningen är att söka i något förnuftigt, för landet gagneligt intresse, och anhängarna av den uppfattning, som i den privata äganderätten ser ett samhällsont, skola utan tvivel växa i antal. Det är för att förhindra något sådant, som jag anser det som en bjudande plikt för oss alla, som hålla på den privata äganderättens företräden, att av ren självbevarelseinstinkt enas om att något verkligen måste göras för att undanröja de missförhållanden, som här föreligga, och på allvar taga itu med kampen mot den överhandtagande vanhävden. Det är därför, herr talman, som jag trots ett enhälligt lagutskotts betänkande ärnar drista mig att yrka bifall till ett sådant tillägg i utskottets förslag att i fråga om fastigheter, som avses i lagen, beslagstiden må utsträckas med högst 15 år. Helst hade jag naturligtvis velat yrka bifall till motionen, så att de förpliktelser, som enligt lagen om nyttjanderätt till fast egendom äliga jordägare, även skulle gälla enligt förfogandelagen, men då ett sådant yrkande i nu föreliggande situation synes hopplöst, måste jag avstå därifrån.

Herr Klefbeck: Herr talman! Såsom redan här från denna plats framhållits, är detta lagutskottsbetänkande resultat av en kompromiss inom utskottet, och det är ju så med alla kompromisser, att de egentligen ej tillfredsställa någon. Här har därför framställts en hel del anmärkningar mot förslaget, och jag skulle ju också kunna hålla en lång predikan om alla önskemål, som vi framfört från vår sida, men som vi måst släppa för att ändå komma så pass långt, som vi gjort i utskottsutlatandet. Jag skall i alla fall skona kammaren från det. Jag vill bara taga upp två punkter.

Vad då först och främst beträffar det anförande, som den siste ärade talaren höll, så kan jag ju få säga, att det önskemål, som han framställt, drevs av en hel del av oss inom utskottet mycket energiskt, och jag förråder väl ingen hemlighet, om jag säger, att bara det att kunna komma till dessa »fem år», krävde orimligt långa och även rätt heta underhandlingar. När vi emellertid gått med på denna kompromiss, anser jag mig pliktig att, så ivrig anhängare jag för övrigt är av hans förslag, dock yrka avslag på detsamma, när vi komma till den punkten i betänkandet, och i stället yrka bifall till utskottets hemställan. Jag kommer så till de erinringar, som den förste ärade talaren gjort från denna plats. Jag kan däri rätt mycket instämma med honom, men jag vill dock säga, att det är ett annat intresse, som vederbörande icke heller få förgäta, ty lika visst som, efter vad jag tror, vi alla äro ense

om, att icke åtal bör ske i sådana där obetydliga fall, som han anförde, när det gäller högst en 10 kilos övervikt eller något sådant, lika nödvändigt är det också, att dessa, som icke respektera lagens bestämmelser, ordentligt hållas efter, så att ej svenska folket får lära sig, att ett iakttagande av denna lags bestämmelser är något, som man över huvud taget ej behöver bry sig så mycket om. Det gäller dock att få fram varor, som äro av så utomordentlig betydelse för hela folkets existens. Skola vi nu komma med erinringar, så vill då jag från vår sida göra den alldeles bestämda erinran, att, där verkliga missförhållanden uppenbaras, lagen måtte tillämpas i hela sin stränghet.

*Förslag till ny
förfogande-
rättslag.
(Forts.)*

Herr statsrådet Löfgren: Herr greve och talman, mina herrar! En föregående talare har riktat åtskilliga anmärkningar mot det sätt, varpå förfoganderättslagen av regeringen och vederbörande myndigheter tillämpats. Emellertid ha dessa anmärkningar icke preciserats, och ej heller ha de kunnat riktas särskilt mot den sittande regeringen. I själva verket är det nog så, att i huvudsak samma principer i här föreliggande avseende ha tillämpats av föregående regeringar som av denna, och ingen torde kunna påstå, att den nu sittande regeringen har iakttagit mindre försiktighet vid lagens tillämpning än någon föregående.

Lika litet som jag närmare vill ingå på denna fråga, som ju närmast ej hör hit, utan snarare till konstitutionsutskottets behandling av de olika regeringarnas åtgärder, lika litet vill jag nu upptaga till behandling den berörda frågan huruvida vederbörande åklagaremyndigheter och domstolarna alltid på ett riktigt sätt tillämpat hithörande författningar. Det kan nog vara sant, att i vissa fall straffet för överträdelse av de mångahanda bestämmelser, som tid efter annan utfärdats, och som det kan vara svårt för allmänheten att följa med, kanske drabbat de enskilda nog så hårt, och i åtskilliga av dessa fall har regeringen också ansett sig böra giva nåd, när straffet ansetts hava drabbat alltför hårt. Men jag vill erinra om, att regeringen genom ett cirkulär, som gått ut till vederbörande Konungens befallningshavande, särskilt fäst uppmärksamheten på nödvändigheten av att i främsta rummet beivra de flagranta och grova överträdelserna av speciellt pris- och ockerlagen, sålunda att särskilt uppmärksamma de fall, när ett uppsåt till egen vinning förhindra det allmännas åtgärder till det allmänna bästa föreligger; det är särskilt dessa fall som regeringen velat ha åtalade och påpekat önskvärdheten av, att de måtte beivras.

I de fall, då regeringen själv direkt tagit befattning med dessa saker och haft att utfärda kristidsbestämmelser i olika riktningar, har det skett med största varsamhet och med iakttagande av, att någon tid förflutit från det författningen kommit ut av trycket tills den trätt i kraft. Och man har även på annat sätt velat laga så, att vederbörande, som träffats av de utfärdade bestämmelserna, skulle kunna få kännedom om deras innehåll. Ofta

Förslag till ny förfogande-rättslag. har då för övrigt regeringen gått emot vederbörande kommission och bestämt en längre tidrymd mellan nämnda två tidpunkter, än som föreslagits av kommissionen.

(Forts.)

Vad särskilt beträffar den av en föregående talare berörda klädesransoneringen, så är det ju riktigt, att bestämmelserna här-om utfärdades en lördag och trädde i kraft en måndag. Men som talaren själv anmärkte, hade dock telegrafisk underrättelse härom utgått. Även hade tidningarna i sina söndagsupplagor meddelanden om dessa ransoneringsbestämmelser. Man kan ju i alla fall tycka, att dessa den gången kommo väl hastigt uppå, men åtgärden vidtogs på uttryckligt förslag av industrikommissionen, där ju industrien har sina representanter. Den tillstyrkte på det bestämdaste att låta författningen omedelbart träda i kraft, för att man ej skulle få tid på sig att köpa upp vad som fanns och därmed göra den tilltänkta åtgärden utan verkan. I själva verket har detta ju också visat sig vara förständigt. Man skulle ej ha kommit till det resultat, man ville nå, om man handlat på annat sätt.

Detta om detta. Vad nu beträffar den fråga, som vi hålla på att debattera, nämligen om förfoganderättslagen i det skick, som regeringen framlagt densamma, så vill jag ej efter den kompromiss, som träffats i lagutskottet, försöka göra gällande Kungl. Maj:ts särskilda ståndpunkter i de olika fall, där lagutskottet kommit till en annan mening. Men jag vill fastslå det, att när regeringen hos riksdagen anhållit att få en viss vidgad befogenhet, detta skett efter en synnerligt noggrann beredning av ärendet. Man har rådfört sig med och handlat på bestämt tillstyrkande av de olika kommissionerna, särskilt folkhushållningskommissionen och industrikommissionen, vilkas ord man måst tillmäta den största betydelse. För utarbetandet av själva förslaget hade jag förmånen att äga biträde av två förutvarande statsråd i en föregående regering, som ju hade kännedom om, hur lagen tidigare tillämpats, och vilka även kände de behov av utvidgning i olika riktningar, som förelågo. Och då lagen sedan kom till lagrådet, hade ett enhälligt lagråd ej något att invända däremot, varför man må säga, att de invändningar, som hörts om att lagen skulle vara obillig och orättvis, särskilt mot den jordägande klassen, måste anses vara oberättigade. Kungl. Maj:t har under den tid, vari vi nu leva, och i vilken vi gå emot en situation, som är kanske ändå mera mörk och svår än den nuvarande, ansett sig böra begära en så vidsträckt fullmakt som möjligt. Vill riksdagen ej giva den, så må det vara riksdagens sak, då får riksdagen bära ansvaret därför. Det har samtidigt varit regeringens mening att här framgå med den största varsamhet och försiktighet och endast i nödfall tillämpa lagen uti de riktningar där den ger regeringen en särskilt vidsträckt befogenhet.

Jag vill därvid påpeka, att huvudparagrafen, 2 §, som nu förts tillbaka till sin ursprungliga lydelse från den ändring som Kungl. Maj:t föreslagit, redan tillämpats så vidsträckt, att ifall man bara

får fortsätta att tillämpa den så, som hittills skett, Kungl. Maj:t nog torde reda sig med den. Lagutskottet för sin del har ju ej heller tagit avstånd från den vidsträckta tolkning, som Kungl. Maj:t redan givit denna paragraf. Vårre är det däremot, det måste jag erkänna, med den inskränkning, som skett i Kungl. Maj:ts förslag i fråga om rätten att på viss längre tid få förfoga över fastighet, som rekvisitionerats av kronan. Där är det ju så, att i själva verket den begränsning av lagens giltighetstid, som hittills funnits, delvis satt lagen ur verkan och gjort, att ändamålet med den här åtgärden blivit förfelat, ty det har ju varit omöjligt, om man rekvisitionerat en fastighet på hösten och lagen på våren trätt ur kraft, att under denna tid tänka sig kunna få någon spannmål ur den vanhävdade fastighet, som man sålunda tagit. För att erhålla möjlighet att få en sådan vanhävdad fastighet under mera permanent vård för längre tid och få vanhävden på ett tillfredsställande sätt avhjälpd, har man ansett sig behöva disponera över fastigheten en längre tid efter det lagen upphört att vara i verksamhet. Emellertid kan man ju ha olika meningar om vilken maximitid som därvidlag bör bestämmas. Då en tid av 15 år upptagits i förslaget, har det närmast skett i anslutning till den norrländska arrendelagens bestämmelser. Då det är så, att bolagsjorden i vissa distrikt ej får arrenderas på mindre tid än 15 år, förefaller det ju bra besynnerligt, att, efter det vanhäva konstaterats på en sådan bolagsfastighet och denna blivit omhändertagen, kronan ej skulle få utarrendera den på lika lång tid som är sagda lags minimitid.

Jag förmodar emellertid, att det ej tjänar mycket till att gå närmare in på skälen till Kungl. Maj:ts förslag, utan jag har endast, herr talman, velat framhålla ett par av de synpunkter, som varit bestämmande för regeringen vid framläggandet av det här föreliggande förslaget.

Herr Ericsson, Aaby: Herr greve och talman! Ja, ingen kan livligare än jag beklaga de olägenheter, som en talare på Jämtlandsbanken framhöll, men jag tror, att de åtgärder, som däremot böra vidtagas, ej höra hemma i denna lag. Vi ha ju också hört bebådas ett särskilt lagförslag med bestämmelser, som skulle ingripa mot den sorgligt ryktbara och icke minst under nuvarande tid ganska spridda vanhävden, och *då* tror jag, att vi få sätta till våra krafter för att få hjälp emot detta obestridda onda.

Vi ha hört, hur herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet å regeringens vägnar svurit sig fri från allt faderskap till de nuvarande kommissionerna. Det förstår jag, ty sannerligen: barnet är av den beskaffenhet, att det ej kan vara roligt att stå som far till det. Jag beklagar de bestämmelser, som finnas i detta förslag. Det synes mig, som om den svenska allmänheten kunde förvänta från dessa kommissioner, att när bestämmelser utfärdas i skrivelser till Konungens befallningshavande och andra myndigheter, det fördes ett så tydligt språk, att det kunde vara klart

Förslag till ny
förfogande-
rättslag.
(Forts.)

*Förslag till ny
förfogande-
rättslag.*
(Forts.)

vad som menades därmed, och det synes, som om det ej vore för mycket, att det utfärdades kommunikéer, som förklarade orsakerna varför dessa ytterst besvärande ingrepp göras i medborgarnas fri- och rättigheter. Men sådant har man ej hört talas om. Det är sant, att nöden och svårigheterna och nödläget här i landet äro ganska betydande för närvarande, men sannerligen den medicin, som av kommissionerna bjudes för att avhjälpa detta nödläge, är ägnad att verka förbättring, utan den gör i stället, att i många fall nöden kännes mycket, mycket värre, än vad den behövde kännas, om kommissionerna arbetade på ett annat sätt. Just nu kom till mig en person här i kammaren, som blivit försenad en och en halv timme därför, att han fått stå i kö för att erhålla ett licenskort att få transporterera hit till Stockholm 100 kg. potatis, och när han gick från vederbörande byrå, där endast några fruntimmer sutto och arbetade, stod det ännu en lång kö nere på gatan för att invänta tillfälle att få ett sådant tillstånd. Är det rimligt, att sådana förhållanden skola få fortfara, att svenska medborgare, mången gång kanske behövande och fattiga, som säkerligen behöva använda sin tid på ett bättre sätt, skola behandlas så? Och kan ej svenska folket ha rätt att vänta av en industrikommission, att när den utfärdar bestämmelser, för övrigt ytterst invecklade och trassliga sådana, som den nu gjort i fråga om beklädnadsransoneringen, den framställer de skäl, som föranlett densamma därtill, så att folket får en förklaring, varför man skall underkasta sig alla dessa obehag.

Med avseende å själva lagen vill jag säga, att den ju, som sagt, är ett kompromissförslag, och med anledning därav finner jag ej skäl att göra något yrkande med avseende å densamma. Men i samband med att vi nu sätta detta vapen i handen på Kungl. Maj:t, har jag velat uttala detta tillika med en förhoppning, att när Kungl. Maj:t ej är förblindad av någon faderskärlek till kommissionerna, Kungl. Maj:t måtte över desamma hålla en sträng och allvarlig hand.

Efter härmed slutad överläggning godkändes nu föredragna paragraf.

1 § och 3—19 §§.

Godkändes.

Promulgationsbestämmelserna.

Bland ifrågavarande bestämmelser förekommo följande stadganden:

Har den 30 april 1919 förordnande om varans avstående till kronan ännu ej blivit mot innehavaren gällande, vare förordnandet utan verkan. Beslag enligt 4 § eller förfogande enligt 5 § gälle

ej längre än till nyss angivna tid; dock skall, där fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av förordnande enligt 1 mom. första stycket i sistnämnda § upplåtits för drivande av jordbruk, upplåtelsen gälla under den i förordnandet eller med stöd därav bestämda tid, högst fem år. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad den 30 april 1919 eller för upplåtelse, som därefter gäller, så ock beträffande ansvar för förseelse, som i 15 § avses, där den begåtts före den 1 maj 1919, skall vad i denna lag stadgas fortfarande äga tillämpning.

*Förslag till ny
förfogande-
rättslag.
(Forts.)*

Herr von Essen: I anslutning till det yttrande, jag nyss haft här i kammaren, tillåter jag mig framställa det yrkande, att efter orden »högst fem år» i betänkandets kläm må tillfogas: eller i fråga om fastighet, som avses i lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och Dalarna, högst femton år».

Det har av herr Aaby Ericsson medgivits, att behov för Norrlands vidkommande kan föreligga av skärpta bestämmelser i detta hänseende. Han ansåg dock, att sådana bestämmelser icke hörde hemma i detta lagförslag, utan att vi borde vänta tills vi erhöle ett särskilt förslag därom. Under tiden gå emellertid krisåren, och när man som bäst behöfve ingripa — åtminstone vad Jämtlands län angår — för att i dess bygder förse de jordhungerande f. d. lantbrukarne med lämpliga jordbruk, ja, då har man ingenting att taga till.

Jag måste därför ännu en gång vädja till kammaren, att då förhållandena i Norrland äro så säregna mot dem, som råda i övriga delar av riket, och då det är av ett verkligt behov påkallat att därstädes kunna ingripa med skärpta bestämmelser, kammaren ville biträda det av mig väckta förslaget. Detta skulle på intet vis medföra någon rubbing av den inom utskottet med så mycken möda ävägabragta kompromissen, utan snarare vara att betrakta som en konsekvens av utskottets egen uppfattning, att längsta beslagstid ej bör överskrida den kortaste lagfästa arrendetid.

Herr Dahl: Att behov av den av den siste talaren påyrkade lagbestämmelsen föreligger, särskilt inom det län, han representerar, kan jag naturligtvis icke tillåta mig att draga i tvivelsmål. Men jag har fäst mig vid att i den förteckning över fastigheter, där förordnande meddelats om upplåtelse jämlikt 1917 års förfoganderättslag, som bilagts utskottets utlåtande, förekommer icke något fall från Jämtlands län. Om detta nu kan bero på olika uppfattning hos vederbörande myndigheter i de olika länen eller på bristande initiativ, därom vågar jag naturligtvis icke uttala mig.

Inom utskottet kom man emellertid till den uppfattningen, att det icke föreligger något bärande skäl att i nu ifrågavarande avseende vid denna lagstiftning särställa Norrland från riket i övrigt. Och nog förefaller det, att därest man nu till en början gäve på hand en tid för upplåtelsen av fem år, det även i Norrland skulle lyckas att, där det finnes nödigt, förordna om upp-

*Förslag till ny
förfogande-
rättslag.* lätelse, under nämnda tid av fem år komma till ett rimligt re-
sultat.

(Forts.)

I betraktande av den enhälliga uppfattning, som tagit sig uttryck i utskottets utlåtande, kan jag icke annat än yrka bifall till utskottets hemställan oförändrad.

Herr Ericsson, Ollas: Herr talman! Jag skulle helst velat yrka avslag å den föredragna punkten, men till följd av herr Essens yrkande finner jag mig föranlåten yrka bifall till utskottets förslag.

Jag känner icke förhållandena i Jämtland, men om dessa där äro sådana, som den ärade representanten för detta län nu skildrat för kammaren, så må det stå honom fritt att yrka på en undantagsbestämmelse för det länet. Däremot tror jag icke, att han med fog kan påstå, att förhållandena i Dalarna äro liknande, och därför vill jag för min del åtminstone fritaga det landskapet från de bestämmelser, som han yrkat få införda i den föredragna punkten.

Jag yrkar, som nämnt, bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på promulgationsbestämmelserna till förevarande lagförslag yrkats, dels att desamma skulle godkännas i den avfattning, utskottet förordat, dels ock, av herr *von Essen*, att promulgationsbestämmelserna skulle godkännas med den ändring, att efter sista styckets andra mening, som nu slutade med orden »högst fem år», tillades följande: »eller i fråga om fastighet, som avses i lagen om arrende av viss jord i Norrland och Dalarna, högst femton år».

Sedermåra gjordes propositioner enligt berörda yrkanden, och förklarades propositionen på godkännande av utskottets förslag vara med öfvervägande ja besvarad.

Ingressen och rubriken till den föreslagna lagen.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls.

Herr statsrådet *Nilson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 271, angående sättet för användandet av ett utav 1917 års

riksdag beviljat extra anslag till anskaffning av undervattensbåtsmateriel;

nr 298, angående användande av behållningar å vissa extra anslag för utförande av ändringsarbeten å undervattensbåtar;

nr 299, angående ytterligare anslag å tilläggsstat för år 1918 till anskaffning av en motorpräm för Karlskrona fästning;

nr 300, med förslag till lag om upphävande av förordningen den 4 maj 1855 angående vissa föreskrifter till kyrkotuktens upprätthållande;

nr 301, med förslag till lag om ändring i vissa delar av 20 kap. strafflagen m. m.; och

nr 302, angående ändrade villkor för statsbidrag under år 1918 till driftkostnaderna vid kustsanatorierna.

Föredrogs ånyo lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov.

Om ändringar i lagen ang. rekvisitioner för krigsmaktens behov.

Genom en den 8 februari 1918 dagtecknad proposition, nr 100, vilken hänvisats till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt, i statsrådet hållet protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g

om ändring i vissa delar av lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov.

Härigenom förordnas, att till § 9 i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov skall fogas ett nytt moment av nedan angivna lydelse samt att § 10 mom. 2 och § 14 mom. 1 i samma lag skola hava följande ändrade lydelse:

§ 9.

4. Gäller för vara på grund av lag fastställt pris, som vid frivillig försäljning ej må överstigas, må vid bestämmande av ersättning för varan fulla värdet icke upptagas högre än som motsvarar nämnda pris.

§ 10.

2. Riksvärderingsnämnden skall bestå av ordförande och fyra andra ledamöter.

Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.

(Forts.)

Ordföranden och två andra ledamöter jämte ställföreträdare till nödigt antal utses för fyra kalenderår av Konungen. Av övriga två ledamöter utses, den ene, på därom av ordföranden gjord framställning, för varje särskilt ärende av kommerskollegium eller lantbruksstyrelsen, med iakttagande därav att den sakkunskap, som må för ärendet erfordras, varder behörigen företräd, samt den andre för ett kalenderår i sänder av socialstyrelsen; skolandet jämväl ställföreträdare för dessa ledamöter till nödigt antal utses enligt vad nu är stadgat.

§ 14.

1. Likvid för fullgjord rekvisition skall, efter fordringsbeloppets prövning och godkännande, där så lämpligen ske kan, erläggas kontant, men eljest genom en högst nio månader efter utställandet till betalning förfallen anvisning. Sådan anvisning löper med sex procent ränta från och med dagen för utställandet.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1918.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte bifalla vad Kungl. Maj:t i förevarande proposition hemställt, med den ändring att den vid propositionen fogade lagen förklarades skola träda i kraft den 1 maj 1918.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Knut Larsson* och *Rogberg*, greve *Spens* samt herrar *Dahl*, *Permansson*, *Pettersson* i Bjälbo och *Holmdahl*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att ifrågavarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas, och såsom skäl för detta yrkande, i vad det avsåg 9 § 4 mom., anfört:

»Nu rådande utomordentliga förhållanden hava föranlett Kungl. Maj:t och riksdagen att förena sig om en lag angående fastställande av högsta pris å vissa varor att följas vid frivillig försäljning; men denna lag må icke få användning vid de tvångsförsäljningar, vilka föranledas av en tillämpning utav rekvisitionslagen eller förfoganderättslagen. Staten synes nämligen icke böra sträcka sina rättigheter emot den enskilde så långt, att staten tvingar honom att avstå sin egendom och tillika ensidigt bestämmer priset för densamma.»

Herr statsrådet Nilson: Herr talman, mina herrar! Den huvudtanke, som bär upp lagen av den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov — d. v. s. den lag, som gemenligen kallas rekvisitionslagen — är att under tider av umbäranden, nöd och svårigheter känslan av samhörighet bör binda individerna fastare samman vid varandra i syfte att om möjligt alla så litet skadade som verkligheten medgiver må kunna komma igenom svårigheterna och att i varje fall staten som helhetsorgan skall kunna upprätthållas, även om individerna få lida intrång och utsättas för svårigheter.

Denna lag träder emellertid som bekant i kraft endast under försättning, att vissa förhållanden föreligga, förhållanden, som vi nog alla och envar önska måtte utebliva. Dessa bestämmelser rörande lagens tillämpning äro grundlagsskyddade.

Kungl. Maj:t har nu föreslagit en ändring i lagen i tre hänseenden först därutinnan att om i anledning av lag, stiftad av Konung och riksdag, maximipris äsatts en viss vara vid frivillig försäljning, det priset icke får överskridas när varan vid rekvisition skall avstås åt staten. Detta för att, såsom jag antydde, statslivet skall kunna upprätthållas. Mig förefaller det helt naturligt, att varje god medborgare skall känna det som en plikt att under nyss angivna förhållanden avstå vad han kan undvara för statens välfärd utan att för detta avstående erhålla någon som helst extra vinst. Lagändringen innebär sålunda i § 9 mom. 4 enligt min mening ett betydelsefullt etiskt moment, som jag hoppas, att denna kammare skall skydda och värna, i trots av, att ett stort antal ledamöter från kammaren mot den nu ifrågasatta lagändringen hava anmält reservation.

Vidare föreslås av Kungl. Maj:t en ändrad grund för riksvärderingsnämndens sammansättning och arbete. Genom den ifrågasatta ändringen beredes större trygghet för det allmänna intressets tillgodoseende gent emot det enskilda än nu är fallet. Men icke allenast det, utan även den särskilda sakkunskapen skulle bli bättre representerad inom riksvärderingsnämnden genom hörande av särskilda experter utanför nämnden.

Slutligen föreslås en ändring beträffande den tid, varunder anstånd med betalningen skulle av staten åtnjutas. Den är nu fastställd till högst tre månader, men här föreslås den till högst nio månader. I samband därmed hemställes, att den räntefot, varmed de av staten utfärdade anvisningarna löpa, skulle höjas från fem till sex procent.

Klart är, att den utsträckta tiden icke kommer att av kronan begagnas i andra fall än då detta är av förhållandena oundgängligen påkallat. Men förhållanden kunna otvivelaktigt inträda då det är för statens välfärd absolut nödvändigt att kredit under längre tid än tre månader stå till buds. Därför finnes talande bevis från de krigförande länderna, och man skulle jämväl kunna säga, att på ett visst område bevis därpå förefinnas till och med i vårt eget land.

Av den vid utlåtandet fogade reservationen synes framgå, att det skulle vara den omständigheten, att rekvisitionslagens bestämmelser tagits i anspråk beträffande tillämpningen av förfoganderättslagen, som framkallat reservanternas motstånd. Ja, jag förstår mycket väl den olustkänsla, som kan framkallas hos litet var på grund av det tvång, kristidslagarna föra med sig, men i så fall förefaller det mig riktigare att denna olust vänder sig mot den yttersta orsaken, till nu rådande kristid och icke mot lagarna i och för sig. De äro ju tillkomna i ändamål att göra det drägligare för oss alla, när vi söka komma igenom tidens svårigheter. Att

(Om ändringar i lagen ang. rekvisitioner för krigsmaktens behov.)

(Forts.)

Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.
(Forts.)

lagarna äro, åtminstone delvis, skröpliga, skall jag gärna medgiva. Men om en sak, synes det mig, borde alla kunna enas och det är i erkännandet av, att om man icke hade haft dem, så ofullkomliga de än äro, vore det med säkerhet ännu svårare i landet än det nu är. De kunna således, bildligt talat, liknas vid kryckor, som under nuvarande förhållanden erbjudas åt samhället. Visst vore det förmanligt, om den halte, som nu behöver ha kryckor, vore frisk och färdig och i sådant tillstånd kunde vandra vägen utan svårigheter. Dock: när, han nu en gång kommit in under olyckans makt, är det i alla händelser bättre att han äger detta medel för att kunna komma vägen fram, än att han saknar det, saknar kristidslagarna.

Beträffande förslaget, att fastställt maximipris icke får av riksvärderingsnämnden vid prissättningen överskridas, så innebär detta i verkligheten endast ett lagfästade av redan nu förefintlig praxis inom riksvärderingsnämnden. Enligt meddelande, som gjorts till mig från fullt auktoritativt håll förhåller det sig nämligen på det sättet, att så hittills skett i förekommande fall. Ett annat förfarande synes onekligen också lätteligen kunna undergräva maximiprisets helgd. Och jag för min del är icke benägen att tro, att första kammaren skall vilja medverka till något sådant. [verkligheten innebär således den här ifrågasatta lagändringen allenast att ge klart uttryck för vad som redan nu är gällande praxis inom riksvärderingsnämnden. En varas marknadsvärde kan nämligen icke med skäl sättas högre än gällande maximipris på samma vara.

Vad slutligen angår förslaget om riksvärderingsnämndens ändrade sammansättning, ber jag att få betona denna nämnds karaktär av domstol, mot vars beslut talan icke må föras. Det ligger då vikt uppå, att den blir sammansatt fullt objektivt och utan att någon dess ledamot känner sig som målsman för ett visst intresse. De olika intressena och den sakkunskap, som hos deras förfäktare förefinnes, böra tillgodoses på sätt, jag redan yttrat. För min del är jag fullt på det klara med, att om riksvärderingsnämnden från början hade varit sammansatt så som här föreslås, så hade förvisso priset på exempelvis den ved, bränstolekommissionen hittills inköpt, kommit att fastställas efter mera rationella grunder än som skett.

Jag vågar följaktligen vädja till kammaren att den måtte bifalla lagutskottets hemställan.

Greve Wachtmeister, Henning: Herr vice talman, mina herrar! Såsom herr statsrådet och chefen för kungl. lantförsvarsdepartementet nyss framhållit kan det nu föreliggande lagförslaget uppdelas i tre huvuddelar.

Vad då beträffar den del, som avser ändrad sammansättning av riksvärderingsnämnden, är jag icke av den uppfattningen, att den föreslagna ändringen skulle komma att tillföra nämnden någon ytterligare sakkunskap, och jag anser ej heller, att en dylik ändring ens är behöflig för att man skall kunna erhålla en rättvis prissättning.

Den del av ifrågavarande ändringsförslag, som i betänkandet upptagits först, eller vad som avser innehållet i § 9 rekvisitionslagen, riktar sig mera direkt mot jordbrukarnes intressen. Det finnes väl numera knappt någon, som vill påstå, att man skall kunna sätta likhetstecken mellan begreppen maximipris och skäligt pris. Ty även om vid åsättandet av maximipriset för en och annan vara detta pris då möjligen kunde anses motsvara det skäliga priset, har sedan dess sistnämnda pris för varje dag ökat, varför också skillnaden mellan skäligt pris och maximipris förstörats. Det berättigade i maximiprisen över huvud ligger väl för övrigt mest däri, att de hindra en olämplig spekulation. Icke är det väl för mycket begärt, att om en jordbrukare avstår en del av sina produkter till staten han för dessa erhåller ett verkligen skäligt pris. I stället för att tillmötesgå en dylik helt naturlig önskan föreslås emellertid här i § 9 av lagen, att vid bestämmande av ersättning för varan fulla värdet icke må upptagas högre än som motsvarar maximipriset, där sådant blivit fastställt. Genom denna paragraf skulle således stadgas, huru priset fastställes *uppåt* — det får icke sättas högre än maximipriset — men priset fastställes icke *nedåt*. Lagparagrafen ifråga skulle alls icke hindra, att priset i många fall komme att sättas *under* maximipriset. För min del anser jag, att i denna del lagförslaget visar en sådan rent av ringaktning mot Sveriges jordbrukare, att det måste förvåna en och var med förhållandena förtrogen, att ett dylikt förslag kunnat framkomma. Följden, därest förslaget i denna del bleve bifallet, kan bliva den, att mängden jordbrukare ej längre odlade så stor areal som hittills, och tillgången på livsmedel komme härigenom att bliva än mera knapp än förut.

Den sista delen av lagändringarna handlar, såsom nyss nämndes, om den tid, inom vilken likvid skall av staten erläggas och i sådant avseende föreslås, att denna tid skulle höjas till nio månader, varemot räntefoten, som nu är fem procent, skulle höjas till sex procent. Då man säljer till staten, bör man väl emellertid, om någonsin, kunna begära att få snar likvid. Det är gammal affärskutym, att lågt pris just motiverar en snar likvid. Fråga är ju här icke om annat än låga pris, och då borde de väl även motivera en snar betalning.

Ej heller i denna paragraf äro jordbrukarnas intressen tillgodosedda.

Hela denna lagändring innefattar enligt mitt förmenande en ofantlig orättvisa mot landets jordbrukare och försvagar i betänklig grad möjligheten att få tillräckligt med livsmedel producerade. Ty varför skulle man producera, då man riskerar att bli av med sina produkter till ett oskäligt lågt pris? För att erhålla tillräckliga mängder av livsmedel finnes för övrigt endast ett medel, som är praktiskt och rättvist, och det ligger i orden: giv jordbrukarna skäligt betalt för deras produkter! Då komma livsmedel att produceras, och då uppstår lust att öka odlingen, varigenom dessa skapas. Vilket är bäst, måste man spörja, att *priset är skäligt*

(Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.
(Forts.)

Om ändringar i lagen ang. rekvisitioner för krigsmaktens behov. och att varor finnas, eller att priset är lågt och att varor icke stå att erhålla? Jag påstår, att om vi kommit så långt i vårt land, att situationen är den sistnämnda, ja, då hjälpa inga lagar eller andra åtgärder, ty då står Sveriges folk på ruinens brant.

(Forts.)

Jag kan, herr vice talman, icke annat än instämma i den mening, reservationen innefattar. Jag yrkar avslag å utskottets hemställan och bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Rogberg: Vidkommande den första av de i utlåtandet anmärkta paragraferna i rekvisitionslagen, paragraf 9, är ju, såsom herr statsrådet påpekade, Kungl. Maj:ts önskan och hemställan den, att om maximipris blivit åsatta, så skulle dessa icke få av riksvärderingsnämnden överskridas. Men när Kungl. Maj:t kommit med detta förslag, har Kungl. Maj:t enligt min åsikt förbiset en omständighet, som jag skulle vilja beteckna såsom en huvudomständighet. När Kungl. Maj:t med stöd av en i vederbörlig ordning stiftad lag åsätter maximipris på vissa varor, utövar Kungl. Maj:t i och med detta förfarande en höghetsrätt över sina undersåtar. Verkningarna av denna rätt kunna emellertid de enskilda medborgarna undandraga sig genom att underlåta att sälja de av maximipriset berörda varorna, ty lagen om maximipris gäller endast vid frivillig försäljning. Men en dylik lags innehåll kan icke utsträckas till rekvisitions- och förfogandelagens tvångsförsäljningar. I och med att Kungl. Maj:t sätter dessa lagar i kraft, har Kungl. Maj:t ställt sig i kronans ställning under lagen, d. v. s. Kungl. Maj:t är icke att betrakta på annat sätt än som enskild person i förhållande till de enskilda, och Kungl. Maj:t är skyldig att lyda lag på samma sätt som Kungl. Maj:t har att foga sig efter lagen i en rättegång. Men, när så är fallet, då är Kungl. Maj:t enligt min åsikt icke berättigad att låta över sig komma ens skenet av att Kungl. Maj:t skulle vilja stifta lag på det sättet, att Kungl. Maj:t får öppet att först åsätta varorna maximipris — vilka kunna sättas lägre än de pris, som äro skäligen — och därefter rekvirerar varorna eller använder förfoganderättslagen på dem. Med ett sådant principiellt sätt att se saken anser jag skäl för denna kamrars föreligga att ställa sig på reservanternas ståndpunkt beträffande paragrafen.

Om man sedan går att granska de skäl Kungl. Maj:t i propositionen och herr statsrådet för övrigt här i sitt yttrande anfört till stöd för Kungl. Maj:ts framställning, är det första det, att statsfinanserna fordra, att där Kungl. Maj:t åsatt maximipris, desamma icke få överskridas. Men en beskattning till statsfinansernas upphjälpande, vilken drabbar enskilda varuinnehavare, är icke någon lämplig beskattningsform.

Ett annat skäl, som Kungl. Maj:t anfört, är det, att Kungl. Maj:t sitter inne med större förmåga än någon annan att bedöma, vilka pris, som äro lämpliga. I det avseendet må man giva Kungl. Maj:t fullkomligt rätt, men det kan icke förnekas, att Kungl. Maj:t vid tillämpning av dessa två författningar, rekvisitionslagen

och förfoganderättslagen, såsom jag förut antydde, är part och partställningen förringar värdet av sakkunskapen. Och skulle saken vara sådan, såsom herr statsrådet nyss tycktes vilja göra gällande — och det är givetvis alldeles riktigt — eller att riksvärderingsnämnden hittills aldrig funnit anledning att vid sina prövningar rörande taxorna överskrida av Kungl. Maj:t åsatta maximipris, ja, då följer enligt min uppfattning att den av Kungl. Maj:t begärda maktökningen för Kungl. Maj:t är obehöfvig.

*Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.
(Forts.)*

Om jag därefter med herr vice talmannens tillåtelse och i likhet med herr statsrådet skulle yttra mig jämväl beträffande övriga till ändring föreslagna paragrafer, så tror jag, att någon ändrad grund för riksvärderingsnämndens sammansättning icke är behöfvig. Redan med den sammansättning nämnden nu har är, skulle man kunna säga, Kungl. Maj:ts befogenhet onödigt stor i förhållande till den enskilde och Kungl. Maj:ts befogenhet bör därför icke ökas; dock, riksvärderingsnämndens sammansättning är under nuvarande förhållanden nog ändå sådan, att den enskilde med en viss trygghet kan till nämnden överlämna bestämmandet av taxorna. Och da det sannolikt blir jordbrukets och industriens män, som i övervägande grad utsättas för rekvisitioner eller åtgärder enligt förfogandelagen, torde det vara lämpligt, att just kommerskollegium och lantbruksstyrelsen få behålla den rätt att i de enskilda fallen insätta ledamöter i riksvärderingsnämnden, som de för närvarande äga.

Herr statsrådet yttrade sig jämväl angående 14 paragrafen och om lämpligheten att tillerkänna kronan rättighet att åtnjuta längre kredit vid betalningen av rekvirerade eller genom förfogande tagna varor än den hittills lagstadgade tiden av tre månader. För egen del har jag vid denna punkt mest sett saken från rekvisitionslagens synpunkt och förmenar följaktligen, att om rekvisitionslagen skulle behöva komma till en allmänare tillämpning, det sannolikt är fördelaktigast för kronan såsom betalande och för kronans möjlighet att lätt få behöfviga varor, att kredittiden icke ökas. Och då rekvisitionslagens bestämmelser få tillämpas jämväl inom förfoganderättslagens område, anser jag jämväl vid lagens tillämpning inom sistsagda område den hittills stipulerade kredittiden för kronan icke böra ändras.

Herr vice talman! Jag förbiser naturligtvis icke — och ingen i denna kammare förbiser det förvisso — att förhållandena kunna bli sådana, att Kungl. Maj:t med skäl kan begära en mera utsträckt befogenhet i förevarande avseenden än den mera begränsade befogenhet Kungl. Maj:t för närvarande har. Men såvitt jag kan finna föreligger icke någon omständighet för denna kammare att för närvarande bifalla en sådan begäran. Ej heller har av regeringen antytts några som helst särskilda omständigheter, som kunna göra ett sådant bifall befogat.

Jag tillåter mig därför, herr vice talman, att yrka bifall till reservationen.

Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.

(Forts.)

Herr Dahl: Herr vice talman! Då herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet i anslutning till den synpunkten, att rekvisitionslagen närmast avsåg att reglera vissa förhållanden i riket under den beklagliga förutsättning att krig rådde, ville hänföra de ändringsförslag, som här ifrågasätts till etiska moment, så tillåter jag mig att beteckna detta uttalande såsom något evfemistiskt. Därest man tager närmare kännedom om den motivering till de föreslagna förändringarna, som är att finna i herr statsrådets och chefens för *justitiedepartementet* uttalande till statsrådsprotokollet i samband med ärendet om förfoganderättslagens prolongation, skall man grannligen finna, att etiken tämligen kemiskt bortelimineras från det resonemang, som där föres. Det är nog den krasta nyttans synpunkter som kronans företrädare å sin sida lagt på denna fråga.

Beträffande det första spörsmålet, huruvida det kan vara lämpligt att binda riksvärderingsnämndens värdering inom gränserna av de av kronan satta maximipris, kan jag närmast ansluta mig till vad den föregående ärade talaren i den delen yttrat. Jag skulle därtill vilja med anledning av vad herr statsrådet anförde, tillägga det, att om det verkligen förhåller sig så — vilket jag naturligtvis icke har någon anledning att betvivla — att riksvärderingsnämnden i alla hittills förekommande fall funnit sig bunden av de av Konungen åsatta maximiprisen, föreligger antingen det alternativet, att denna förändring är obehörlig, därför att den bestående ordningen befunnits innebära en så rättvis avpassning av dessa maximipris, att riksvärderingsnämnden utan kränkning av sitt domarsamvete kunnat acceptera den. Eller också föreligger det alternativet, att riksvärderingsnämnden har vid följandet av — jag tror, att man kan säga detta utan att begå någon ogrannlagenhet — de sålunda bekomna administrativa direktiv, råkat i konflikt med nämndens domaresamvete, i följd varav den ansett sig behöva denna förändring i lagen för att få ett skydd. Är det senare antagandet riktigt — och jag vågar nästan med bestämdhet påstå, att så är fallet — då är denna nu ifrågasatta förändring av synnerligen betänklig innebörd.

Jag skall be att till någon jämkning av herr statsrådets uppfattning i denna fråga få återopa vad som yttrades av de kommitterade, vilkas framställning låg till grund för den förändring i rekvisitionslagen, som 1916 beslöts. Det var krigsmateriell-kommissionen och krigsberedskapskommissionen, som i februari 1916 avgåvo gemensamt betänkande i denna fråga och därvid yttrade bland annat: »Den förmåga att avväga motsatta synpunkter och den ingående kännedom om näringsförhållandena, som prissättningen följaktligen kräver, ställa tydligen, i förening med åtgärdernas vittgående verkningar, stora fordringar på de organ, åt vilka uppgiften skall anförtros. Ännu mer mödosam och krävande blir värderingen i avseende på de produktiva anläggningar staten, utan att förvärva äganderätten däröver, kan komma att taga i anspråk i den ena eller andra formen.

Tydliggen erfordras alltså värderingsinstitutioner, som förena verklig sakkunskap med yttre auktoritet och fullkomlig oväld. Då Konungen är den ena parten i rättsförhållandet, bör avgörandet ligga hos en fristående organisation, som alltså blir en särskild värderingsnämnd eller rättare ett system av dylika och som icke i avseende på prisbestämningen bindes av i administrativ väg givna direktiv».

*Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.*
(Forts.)

Men jag tillåter mig ifrågasätta, huruvida icke införandet i lagen av denna bestämmelse blir just ett i administrativ ordning givet direktiv av rent imperativ innebörd. När Kungl. Maj:t från sin måhända ur statens sätt att se mycket lofvärda synpunkt vill reglera dessa förhållanden, kommer Kungl. Maj:t givetvis att med maximipris belägga alla varor, som skola rekvireras.

Riksvärderingsnämnden blir emellertid härigenom på det område som här kommer ifråga en fullkomlig illusion. Jag vågar således med bestämdhet hävda, att det här icke kan vara fråga om att tillvita dem, som med fasthet opponera sig emot denna förändring, någon brist på etiska synpunkter. Dessa ha förvisso icke från herr statsrådets sida fått det minsta utrymme utan endast ett tämligen ensidigt hävdande av kronans partställning i den fråga, det här gäller.

Beträffande ändringsförslaget till den tionde paragrafen har herr statsrådet velat göra gällande, att den ifrågasatta ändringen skulle stärka riksvärderingsnämndens ställning såsom domstol. Ledamöterna böra icke träda fram såsom målsmän för särskilda intressen, utan de borde mera uppfatta sin ställning såsom ledamöter av en i sista instans dömande myndighet och pröva efter högre liggande objektiva grunder. Ja, det är alldeles riktigt, och jag hoppas och tror, att var och en av riksvärderingsnämndens medlemmar fattar sin ställning på så sätt; men människan är ju i alla fall en ofullkomlig och bräcklig varelse, och det kan svårligen undvikas, att, alldeles mot ens vilja, vid en sådan direkt praktisk fråga, som det här rör sig om, prissättning, vissa synpunkter kunna i någon mån spela in, som kanske icke alltid äro så alldeles fria från subjektivitet. Därför har man velat avväga intressena såsom här har skett, och Kungl. Maj:t har redan med den nuvarande anordningen tillfälle att giva majoritet åt de s. k. rikssynpunkterna. Det är ju icke mer än två av medlemmarna, som äro sakkunniga och representera den särskilda näringssynpunkt, som det gäller att giva utrymme åt, och jag tror, att om man beaktar sammansättningen av riksvärderingsnämnden, sådan den för närvarande är, så kan man svårligen emot den rikta den anmärkning, som väl förtäckt låg i herr statsrådets erinran beträffande prissättning i visst fall, att nämnden särskilt skulle gynna producenterna. Jag tror, att det förhållandet, att konungen väljer tre ledamöter, utesluter antagandet i det avseendet.

Vad slutligen beträffar frågan om den utsträckta krediten, så har herr statsrådet velat göra gällande, att exemplen ifrån de krigsförande länderna visade på att sådan utsträckt kredit kunde vara

*Om ändringar
i lagen ang.
requisitioner
för krigs-
maktens behov.*

(Forts.)

av avgörande betydelse, och att rent av statens välfärd kunde kräva densamma. Om man går till motiveringen i förfoganderättslagspropositionen, så finner man, att anledningen till den ifrågasatta förändringen icke är just så brett anlagd. Där pekats på behovet av statens kredit för vissa affärer, särskilt dessa skogsaffärer, då kronan tager i förfogande skog utan att genast kunna avverka och sälja den. Jag kan mycket väl förstå, att det skulle vara bekvämare och bättre för kronan eller för kronans förvaltande organ, dess kommissioner, att komma i åtnjutande av utsträckt kredit, men jag hemställer till herr statsrådet, om det icke kunde vara skäl att även se på den motsatta parten, som i allmänhet är den ekonomiskt svagare parten. Man bör beakta den föreslagna förändringen i samband med den förändring, som vidtages i förfoganderättslagen, enligt vilken Kungl. Maj:t kan i början av tiden för förfoganderättslagens giltighet taga i anspråk ett skogsområde och sedermera vänta ända till de sista dagarna av lagens giltighetstid att där utföra avverkning, alltså kan ägaren betagas rätten att förfoga över sin egendom under ett helt års tid utan att få ränta på här nedlagt kapital, och sedermera skulle han ytterligare i nio månader undanhållas betalning på annat sätt än medelst en anvisning. Då kommer ägaren först att vara berövad denna ränta under ett helt års tid, och sedan skulle han vidkännas ränteskillnaden mellan dessa 6 % och den gällande diskontoräntan under ytterligare nio månader. Det bleve således överlämnat åt enskilda att i viss mån lämna förlagskapital åt statens affärsrörelse. Detta bleve en form av särskild beskattning, såsom redan en föregående talare anmärkt, som lägges på den ene samhällsmedlemmens skuldror till förmån för andra, vilket icke kan vara rimligt.

Jag har efter mycket noggrant övervägande icke kunnat komma till annat resultat, än att samtliga dessa tre förändringar ingalunda äro av behovet påkallade och till sin innebörd delvis äro mycket betänkliga, och jag ber, herr talman, i anslutning till min reservation, att få yrka avslag på den kungl. propositionen och utskottets hemställan.

Herr statsrådet Undén: Herr talman! Jag ber att få yttra några ord i anledning av den debatt, som här förts rörande paragraf 9 i detta lagförslag.

Regeringens proposition utgår ifrån den ståndpunkten, att man redan enligt nu gällande bestämmelser bör anse den ståndpunkten riktig, att en värderingsnämnd icke kan, vid uppskattande av rekvirerad varas fulla värde, överskrida gällande maximipris, och att det i propositionen begärts ändring av paragrafens formulering betyder endast det, att man ansett ett förtydligande önskvärt med anledning av att det verkligen inom riksvärderingsnämnden framställts yrkanden att få överskrida maximipriset i vissa speciella fall. Det är, som bekant, en vanlig grundsats, när det gäller expropriation, att det som exproprieras skall ersättas med fulla värdet, men därvidlag finnes en lika allmängiltig grundsats, att detta värde beräk-

nas efter det gällande marknadsvärdet. Om alltså en vara har ett visst värde å den allmänna bytesmarknaden så är det detta värde som enligt expropriationsgrundsatser skall ersättas, oavsett om i ett speciellt fall innehavaren av varan kanske för sin del har köpt varan för högre pris än marknadsvärdet och sålunda skulle göra förlust, för den händelse han icke får den ersatt med större belopp. Om nu riksdagen åt Kungl. Maj:t har givit befogenhet att utfärda maximipris, så betyder ju det att Kungl. Maj:t även har fått i sin makt att bestämma marknadspriset på vissa varuslag, och, i och med det att Kungl. Maj:t en gång har fått denna befogenhet, är det alldeles uppenbart, att även vid expropriation värderingen måste rätta sig efter dessa, låt vara på konstlad väg, tillkomna marknadspris. Alltså, bemyndigande att utfärda maximipris innefattar i och för sig en makt över det gällande marknadspriset. Ingen får ju sälja eller köpa utöver detta pris, och man kan icke med fog påstå, att något annat bytesvärde finnes för ifrågavarande vara än just maximipriset. Jag undrar, om det ligger något större tvång för den enskilde däri, att han vid expropriation icke får ersättning utöver maximipris, än det tvång, som föreligger därigenom, att han icke kan frivilligt sälja över maximipriset och måhända icke heller på annat sätt förfoga över varan; den kan t. ex. ligga under beslag, han kan vara förhindrad att förfoga över den på något sätt ja, till och med förhindrad att förstöra den. Han kan i sådant fall endast förhålla sig rent passiv. Innebär då detta att vid expropriation icke få gå utöver marknadspriset ett större tvång, än att han på t. ex. detta andra sätt blir bunden av gällande föreskrifter?

Beträffande den antydan, som herr Dahl gjorde, nämligen att det skulle utgått några slags direktiv i administrativ ordning till riksvärderingsnämnden, ber jag få säga, att, om detta skulle innebära någon antydan, att regeringen skulle hava givit riksvärderingsnämnden några direktiv för dess värdering, detta är alldeles oriktigt. Jag kan åtminstone svara härför, såvitt gäller den nu sittande regeringen. Beträffande vad herr Dahl ytterligare nämnde, att riksvärderingsnämnden på grund av dylika direktiv skulle befinna sig i något slags samvetsnöd, vet jag därom ingenting. Men jag är i tillfälle nämna, att jag så sent som i går resonerade med riksvärderingsnämndens ordförande, vilken som bekant är en synnerligen framstående jurist, och han utvecklade för sin del den mening, att redan enligt nu gällande bestämmelser riksvärderingsnämnden icke kunde vid värderingen överskrida gällande maximipris.

Detta var alltså hans tolkning av bestämmelserna sådana de nu föreligga.

Herr Stå r n e r: Efter de yttranden, som redan hållits i denna sak av föredragande statsrådet ävensom en annan representant på statsrådsbänken, skall jag icke ingå på de principfrågor, som blivt av dem här framförda. Men gent emot den kompakta majoritet från denna kammare, som framträtt under reservationen i utskottets utlåtande och där på en som det synes ganska lös motivering yrkat

*Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.*
(Forts.)

Om ändringar i lagen ang. rekvisitioner för krigsmaktens behov. rent avslag på hela denna framställning, torde likväl några erinringar böra göras.

Jag påminner först om sambandet mellan rekvisitionslagen och förfoganderättslagen, som tillkommit genom den bestämmelse, vi även här talat om, nämligen att de lokala värderingsnämnderna, tillsatta enligt rekvisitionslagen, hava fått på sig överlätet uppdrag att även fullgöra vissa värderingar, när det gällt tillämpning av förfoganderättslagen. Om denna form har ju redan från början rätt tveksamhet och tvist, och undan för undan ha anmärkningar gjorts härom. Men man har icke fått någon bättre form och då har man efter erfarenheterna mer och mer förlikts med tanken på att systemet, när det nu en gång var sådant, mycket väl kunde upprätthållas, detta särskilt sedan det visat sig, att de lokala värderingsnämnderna i allmänhet fungerat tillfredsställande, och att riksvärderingsnämnden konstituerats som högsta instans. Man har sedermera icke känt sig särskilt uppfordrad att vidhålla sin någon tidigare ståndpunkt att söka åstadkomma ett annat eller bättre organ för utförande av denna värdering.

Däremot är det klart, att man av dessa tankar kommit in på frågan om omorganiserandet av själva riksvärderingsnämnden, att man följaktligen tänkt sig, att i denna högsta instans för avgörande av dessa frågor söka få fram den största möjliga sakkunskap, på samma gång man är övertygad, att den största opartiskhet även skall göra sig gällande. Man skulle utåt befästa en sådan ståndpunkt genom att omorganisera själva tillsättningen av riksvärderingsnämnden, så att man på så sätt skulle få uttryck åt den mening, som hos folket kunde stödja tilliten till värderingsnämndens opartiskhet i arbetet; och det är därför dessa ändringsförslag blivit här framförda.

Med denna sak hava vi varit på det klara även i lagutskottet, nämligen att icke ändringsförslaget framkallats av några ytterligare och större olägenheter; men å andra sidan är det icke heller avsett att annat än befästa redan praktiserade förhållanden. Jag behöver icke ingå i närmare utredning, huru sammansättningen av nämnden äger rum, ty det ha ju alla reda på.

Den reservation, som är tillfogad utlåtandet och som numera muntligt här har framförts emot utskottets yrkande, gäller ju huvudsakligen paragraf 9, det nya moment, som är ifrågasatt att införas, och man har i reservationen uttalat, att »denna lag icke må få användning vid tvångsförsäljningar, som föranledas av en tillämpning av rekvisitionslagen eller förfoganderättslagen». Slutligen har man fört fram den statsrättsliga satsen, att staten synes icke böra sträcka sina rättigheter emot den enskilde så långt, att staten tvingar honom att avstå sin egendom och tillika ensidigt bestämmer priset för densamma.

Denna, jag skulle vilja säga paradoxala sats överträdes i verkligheten och måste överträdas i det praktiska livet på nästan alla områden. Jag vill däremot endast uppställa en annan mycket enkel sats. Det synes mig nämligen ganska klart, att lagstiftningen måste, som den hittills gjort, trygga statens ledande ställning så väl på varu-

produktionens som också på prisbillighetens område. Och huru skulle det eljest under sådana svåra förhållanden, som de nuvarande, komma att bliva, om icke en sådan tryggad överhetsställning skulle komma att av staten intagas och användas? Vi hava väl ingen anledning frukta, att staten, vare sig under den nuvarande regeringen eller andra regeringar, kommer att missbruka sin ställning emot den enskilde medborgaren i någon avsevärd grad, så att man därav skulle frukta att tillämpa en grundsats och genomföra de ordningsregler för statslivet, som man tidigare använt. Om ett maximipris sättes av Kungl. Maj:t måste man förutsätta, att det är grundat på en överblick över och en undersökning av förhållandena i hela landet, beträffande ej blott den speciella vara, som maximipriset avser att reglera utan även andra förhållanden, som stå i samband med reglering av en sådan vara. Detta har tydligt och klart framhållits i den kungl. proposition, som föranlett beslut i det nyss behandlade ärendet, där herr statsrådet speciellt påpekat detta. Han framhåller, hurusom det skulle vara mindre lyckligt, om en riksvärderingsnämnd, fastän den beträffande sin prissättning är, formellt sett, oberoende av gällande maximipris, skulle börja överskrida och reglera dessa pris. Därmed skulle inträda ganska betänkliga förhållanden, ett osäkerhetstillstånd på de områden, där man eljest arbetar på att även genom korttidsförordningar åstadkomma fasthet och säkerhet, och det synes väl vara alldeles uppenbart, att så skulle bliva förhållandet. Det kan hända att det skulle tvinga till nya åtgärder av Kungl. Maj:t, fortsätter statsrådet, att den närmaste följden otvivelaktigt måste bliva, att Kungl. Maj:t måste genomföra ändrade bestämmelser för maximiprisen, höja dem till överensstämmelse med värderingsnämndens taxa o. s. v. Särskilt påpekades av herr statsrådet huru, vid uppgörandet av prisbestämmelser för en stor förbrukningsartikel, som staten vid vissa kritiska tillfällen kunde komma att behöva, exempelvis spannmål och fodermedel, en oriktigt avvägd proportion mellan prisen å de olika alstren lätteligen skulle kunna medföra svåra följder icke blott för utvinnandet av varan för tillfället utan givetvis också för den framtida produktionen.

Nu har visserligen nyss understrukits, efter det att i det första anförandet från statsrådsbänken, även därom erinrats, att riksvärderingsnämnden följt den regeln, att gällande maximipris icke blivit överskridna, och därom har för resten upplysts i lagutskottet. Vad lagändringen avser, är just att konstituera de förutvarande förhållandena.

Lagförslaget innefattar sålunda icke i detta avseende någon ny princip, någon på de förutvarande förhållandena i detta avseende inverkan rubbning, utan endast att lagfästa allmän praxis. Riksdagens avslag härå skulle däremot kunna prejudicera det motsatta förfarandet, vilket vore att beklaga.

På grund av vad jag sålunda erinrat och i anslutning till den motivering, som bättre framförts ifrån statsrådsbänken, ber jag, herr talman, att å utskottets vägnar få verka bifall till dess förslag, sådant det föreligger, vilket innebär bifall till den kungl. propositionen.

*Om ändringar
i lagen ang
rekvisitioner
för krigs-
maktens behor.*
(Forts.)

Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.

(Forts.)

Herr Dahl: Herr talman! I anledning av vad som nu senast anförts och de yttranden, som fälldes från statsrådsbanken, ber jag att få framställa ett par erinringar.

Det gjordes gällande, att, sedan ett maximipris var satt, detta pris i själva verket betecknade varans marknadsvärde, när ägaren av varan vore förhindrad att sälja den till högre pris. Det förefaller mig emellertid, som om den ärade talaren icke skänkt tillbörligt beaktande åt den omständigheten, att ägaren av varan, när endast maximipris är satt men förfogande icke är förordnat, kan behålla sin vara, såvida den är erforderlig för honom eller hans näring och tillgodogöra sig densamma efter det pris den verkligen har enligt marknadsläget oavsett maximiprisbestämmelsen. Men i det andra fallet, då förfogande skett, är han skyldig att avstå varan till just — som herr statsrådet ville hava det — maximipriset, oavsett om detta understiger det värde varan har i hans hand, om han skulle tillgodogöra sig densamma.

Jag vågar således fortfarande med ganska stor bestämdhet hävda, att det föreligger en ofantlig skillnad mellan maximering och förfogande. Jag kan icke neka till, att, ehuruval det icke hos mig saknades en viss farhåga för, att ett sådant betraktelsesätt skulle göra sig gällande inom riksvärderingsnämnden, som herr statsrådet meddelade, att nämndens ordförande hos honom hade bekräftat, det i alla fall verkade nedslående, att få det på så sätt officiellt fastslaget, att vi således i verkligheten redan hava denna lagbestämmelse tillämpad, ehuruval densamma enligt mitt förmenande — och jag tror många med mig äro ense därom —, innebar en uppenbar kränkning av grunderna för 1916 års rekvisitionslag, sådan den utformats i anslutning till förfoganderättslagen. I det fallet tror jag, att den motivering, som då bjöds vid förhandlingarne, icke var sådan, att man hade anledning tänka sig en sådan tillämpning av lagen; och jag begär icke någon indiskretion, om jag säger, — för att frigöra denna fråga från den partibismak, som den kan hava, när man läser på reservanternas namn — att en liberal medlem av denna kammare för mig vitsordat, att, om han år 1916 hade tänkt sig, att man skulle anse denna nu föreslagna bestämmelse endast vara en naturlig konsekvens och en utveckling av vad som då stadgades, han hade hisnat inför ett sådant påstående, och det tror jag man fortfarande gör litet varstades.

Friherre Hermelin: Herr greve och talman! Endast ett par ord till § 9 med anledning av ett uttalande av statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet.

Herr statsrådet nämnde att föreliggande förslag i denna del innebure att man skulle befästa praxis. Jag för min del tror, att det varit en mycket felaktig trafik, om man sökte en sådan förbindelse mellan maximiprislagen och rekvisitionslagen, ty maximiprislagen är endast av temporär beskaffenhet, under det att rekvisitionslagen är avsedd att gälla för framtiden. Om man i stället tagit de enligt rekvisitionslagen åsatta prisen till ledning vid åsättande av

maximiprisen, hade det givetvis varit lämpligare. Skulle det nu bli va, som lagförslaget avser, har man ingen säkerhet för att veta, vilka garantier som förutsättas för bestämmande av prisen, ty det skulle i vissa fall ske i administrativ väg. Jag vill fästa herrarnas uppmärksamhet på, att då för ett par år sedan skarpa anmärkningar riktades just mot de då åsatta maximiprisen, en mycket framstående ledamot av kommissionerna och därtill en mycket juridiskt skolad person ville försvara de av Kungl. Maj:t åsatta maximiprisen med att de voro i full överensstämmelse med de priser, som voro av riksvärderingsnämnden fastställda. Detta verkade litet förbluffande, då man hade sig bekant, att riksvärderingsnämnden helt enkelt accepterat maximiprisen. Det är ju givet, att det alltid skall uppkomma en slags ganska svår konkurrens mellan å ena sidan Kungl. Maj:t, som i administrativ väg bestämmer maximiprisen och å andra sidan riksvärderingsnämnden, som domstolsvis har att fastställa sina pris. Jag skulle nästan alltså tro, att detta lagförslag uteslutande tillkommit ur ren bekvämlighetssynpunkt. För min del ansluter jag mig därför till de herrar, som yrkat avslag.

*Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.*
(Forts.)

Herr statsrådet Nilson: Jag skall endast med anledning av ett par yttranden här göra några korta gemälen.

Den förste ärade talaren, tillhörande denna kammare, som yttrat sig här under debatten, uttalade som sin mening — jag kan säga, att det var den huvudpunkt, varpå han byggde hela sitt anförande — att detta lagförslag innebure en ringaktning mot landets jordbrukare och en orättvisa mot samma medborgare inom landet. Jag vågar tillbakavisa denna insinuation, och såsom motsats till detta skall jag erinra om ett sakförhållande. Det är icke endast jordbrukets alster, som äro underkastade maximipris utan även industrivaror, och jag skall här endast fästa mig vid en sådan vara, nämligen läder. Jag har en längre tid haft äran samarbeta med en av vårt lands allra största garveriidkare. Hans vara är underkastad maximipris, och han skulle anse det som en kränkning av sin plikt och skyldighet mot staten, om han icke finge leverera denna vara till staten till det åsatta maximipriset.

Detta kallar jag för min del att ha en etisk syn på ett sådant praktiskt spörsmål. Den mannen — det vill jag säga den ärade talaren på Kristianstadsbänken — är icke i politiskt avseende liktänkande med mig, utan tillhör den ärade talarens eget parti. Härmed vill jag hava konstaterat, att det alltså finnes framstående industriidkare inom landet, vilka för sina alster äro underkastade maximiprislagens bestämmelser och som mycket energiskt och bestämt ställa sig på den ståndpunkt, som lagförslaget omfattar. Detta om den saken.

Så har det vidare talats om, att det skulle innebära en ganska stor svårighet beträffande den utsträckta kredittiden. I anledning härav skall jag endast göra en erinran. Jag har med mycken uppmärksamhet i denna kammare hört på de erinringar, som gjorts om faran av statens ökade upplåningsbehov på den allmänna markna-

Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.
(Forts.)

den. Ja, mina herrar, så är det. Man här skulle det vara ett sätt att under krävande och svåra omständigheter undslippa att belasta den allmänna lånemarknaden med detta lånebehov, och då vill kammaren icke gå med på detta. Det är endast det jag velat konstatera.

Herr Dahl: Jag kan icke underlåta att med ett par ord bemöta statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet men jag skall fatta mig lika kort som han.

Till belägg för sin sats om den etiska principen åberopade sig statsrådet på en högersinnad garverifabrikör, som skulle bliva bekymrad, om han icke finge sälja sin vara till staten för det åsatta maximipriset. Ja, det tror jag rasande väl, ty maximipriset å läder är satt så, att om maximipris åsattes alla andra varor i förhållande till det pris som gäller för varorna inom den bransch, med vilken herr statsrådet sålunda haft förbindelse, tror jag icke att någon skulle bli missnöjd. Men etiken i detta sammanhang tillåter jag mig betvivla.

Herr statsrådet ville giva denna kammare en admonition med hänsyn till dess intresse för begränsning av statens låneoperationer. Ja, jag ansluter mig mycket livligt till yrkandena om försiktighet i länepolitiken, men om den skall ernås på den väg, att man i stället för den lojala upplåningen av pengar till lika ränta för alla skall tvångslåna av vissa samhällsmedborgare, om vilkas kapitalistiska egenskaper man icke har någon som helst förutfattad mening, så reagerar jag däremot. Ty dessa ägare av varor, som skulle få vänta på betalning 9 månader och nöja sig med en anvisning från staten, löpande med 6 % ränta men själva få betala 7½ å 8 procent, skulle tvångsvis bli statens förlagsgivare. Jag tror icke, att detta är den riktiga ordningen att begränsa statens lånerörelse.

Herr Klefbeck: Ja, herr talman, jag deltog endast i början av behandlingen av detta ärende inom utskottet, och jag hade därför icke tänkt yttra mig. Men jag har blivit uppkallad, av vad herr Dahl anført. Han ville gent emot statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet göra gällande, att statsrådets argumentering ifråga om maximiprisen kunde försvaras med avseende å lädret, därför att priset å denna artikel var satt så högt, men däremot rakt icke kunde försvaras ifråga om priset på jordbrukets produkter. Det var ungefär samma tankegång, som också greve Wachtmeister var inne på, då han ville göra gällande, att det vore oskäligt låga maximipris sätta på jordbrukets produkter. Jag förstår mycket väl, att den som knogar och arbetar i jorden gärna vill ha full lön för sin möda, och jag har ingenting att däremot invända. Men jag tror, att man dock icke har rätt att säga, att de pris, som äro satta, äro oskäligt låga. Om jag fragar alla dessa stackars fattiga medmänniskor i vår stad, som nödgas uppköpa sina livsmedel till nu rådande pris, skall jag finna en enstämmig mening råda

därom, att dessa pris äro alldeles orimligt höga. De ha oerhört svårt att kunna komma ut med desamma, och de lida sådan brist på medel, att det icke står i deras förmåga att skaffa sig, vad de behöva.

*Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.*

Den förste ärade talaren vågade rent av uttala nästan ett hot, att man, om maximipriset icke höjdes, skulle komma i den ställningen, att lantmännen icke längre ville odla sin jord och att vi sedan skulle komma att befinna oss i en situation, där livsmedlen skulle tryta ännu mera, än de nu göra. Jag tvivlar på, att våra lantmän i allmänhet äro av en sådan läggning. Jag har lärt känna dem från en mycket bättre sida.

(Forts.)

Såsom bevis för, vad jag säger, vågar jag anföra, hurusom man för några år sedan ansåg, att det i södra Sverige var mycket lönande att odla sockerbetor, att jorden på detta sätt avkastade först direkt och sedan indirekt mycket mer än vid annan odling. Under nu rådande pris har det åtminstone på en del håll gestaltat sig så, att det lönar sig ännu mer att odla vete, varför det möter svarigheter att få nödig mängd sockerbetor producerade. Jag skulle också kunna anföra prisen på en hel del livsmedel, sådana de nu gestalta sig, och vid jämförelse mellan dessa pris och de förut rådande, vågar jag, även med hänsyn till ökningen av jordbrukarnes omkostnader, påstå, att den ersättning, som jordbrukarna nu få för sin möda dock är rikligare än de fått under förutvarande förhållanden.

Går jag nu ut från denna synpunkt, kan jag icke komma till någon annan slutsats än att lagutskottets hemställan bör bifallas. Ty om ett maximipris är satt och sedan förfogande över varor i stor utsträckning förekommer, men priset för de i anspråk tagna varorna skulle sättas högre än maximipriset, skulle detta maximipris bli så gott som ineffektivt och kanske leda till, att de så kallade jobbarna, mot vilka vi hysa allt annat än vänliga känslor, i sin strävan att förskaffa sig högre pris än som är tillåtet skulle känna sig uppmuntrade och understödda. Jag kan icke finna annat än, att det råder fullt fog för den framställning, som av utskottet i enlighet med Kungl. Maj:ts proposition gjorts, varför jag, herr talman, ber att få yrka bifall till densamma.

Herr Rogberg: Om det är så, som det uttalats från statsrådsbänken, att riksvärderingsnämnden har den uppfattningen, att den nu gällande lagen om maximipris, fast den uttryckligen endast gäller i avseende på frivillig försäljning, skall tillämpas inom området för rekvisitionslagen och förfogandelagen — om det är så; men Kungl. Maj:ts ändå föreslagit en lagbestämmelse, som uttryckligen fastslår detta senare förhållandet, och detta lagförslag av riksdagen skulle komma att ogillas, då vill jag därav draga den slutsatsen, att man har rättighet anse, att riksvärderingsnämnden för framtiden skall vara oberoende av Kungl. Maj:ts maximipris vid åsättandet av pris enligt sina taxor. Ett sådant skydd för den en-

Om ändringar i lagen ang. rekvisitioner för krigsmaktens behov. skilde mot en eljest alldeles för överlägsen statsmakt kan icke vara annat än lämpligt.

(Forts.)

Herr Jespersion: Herr greve och talman, mina herrar! Jag skall be att med några ord få vända mig mot ett yttrande, som fälldes av statsrådet Undén, då han sade, att när man fastställde maximipris, vore detta i regel också marknadspriset. Så är nu icke förhållandet, utan jag tror, att det är en något bristande kännedom om, huru det i verkligheten förhåller sig, som gör, att ett sådant yttrande har fällts. Även när spannmål t. ex. anskaffas genom statens försorg, pålagges det vissa kostnader, och dessutom kommer en icke oväsentlig transportkostnad till, och det måste väl ändå för den som skall köpa betraktas som marknadspris, det pris som han får betala. Det blir på detta sätt ett väsentligt högre än maximipriset, som producenten får vid inlösning eller förfogande av varan. Således kan man icke säga, att maximipriset också är marknadspriset under alla förhållanden. Detta förhållande blir än mer betydande, då det gäller t. ex. höförsäljningar, varvid maximipriset överskrides vid utleverans genom statens försorg med t. o. m. mer än fem öre per kilogram vara. Således giver detta ett än tydligare bevis för oriktigheten av vad statsrådet anförde beträffande dessa båda pris.

Dessutom skall jag be att få erinra, att vid förfogande av varan är det ju icke fråga om annat än att de bestämmelser, som gjorts angående vad som skall läggas beslag på, äro lika för alla, ty i annat fall behöfdes ju icke förfogandelagen. Därvidlag måste alla böja sig. Det som bestämmes av Kungl. Maj:t, att de skola avlämna, få de sålunda icke behålla av sin egen skörd, utan endast vad som är därutöver. Det kan hända, att en djuruppfödare, som lagt sin hushållning på tämligen stor djuruppfödning, om det exproprieras från honom en viss mängd hö, kan nödgas, för att kunna behålla sina kreatur, på vilka han bygger sin drift, att köpa varan till helt andra pris än de som han får, genom att förfogandelagen tillämpas och priset icke sättes högre än maximipriset. Det måste således under alla förhållanden betraktas som en mycket stor orättvisa, att maximipriset skall vara det högsta pris som betalas, när förfoganderättslagen anlitas.

Gentemot vad herr Klefbeck yttrade, vill jag gärna erkänna, att det är svårt för dem som äro konsumenter, och att det visst icke är lätt utan tvärtom mycket svårt att komma ut med betalningen för de varor de behöva. Men det kan väl icke därför sägas, att det är för höga pris för de varor, som lantmännen producera, ty därom vittna ju de utredningar, som gjorts, efter det maximiprisen bestämdes, och som lett till, att så väsentligt högre minimipris av folkhushållningskommissionen tillstyrkts. Detta måtte väl om något vittna om, att det varit låga pris på de producerade varorna och icke höga. Jag vill också erinra, att importpriset på spannmål för närvarande är ungefär 40 kronor, alltså högst väsent-

ligt över maximipriset. Då kan man icke säga, att maximipriset är marknadspriset i allmänhet.

Jag har med detta endast velat bemöta de yttranden som fällts, men jag skall tillåta mig i samband med vad jag nu har yttrat att yrka avslag på lagutskottets hemställan och bifall till reservationen.

*Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.*
(Forts.)

Herr Lagerkvist: Herr greve och talman, mina herrar! Under debatten har jag fått det intrycket, att opponenterna mot förslaget icke hava tillbörligt beaktat de förhållanden, under vilka denna lag skall tillämpas. Det är ju endast i de tider, då vårt land råkat i högsta fara, som lagen skall träda i verksamhet, och då må det väl icke vara för mycket begärt, om det i vissa fall skulle kunna bliva så, att några av medborgarna icke kunna få det högsta pris för en vara, som möjligen kan gälla i marknaden, att de det oaktat böra vara belättna. Det kan ju också sägas, att det låter något underligt att höra detta tal om för låg ersättning just från talesmän för det parti, som så många gånger talat om, att vi dock skola offra det högsta och det bästa för vart land och till vårt fosterlands försvaret samt att uppoffringar krävas från alla samhällsklasser. Säkert är det ock rätt så svårt många gånger att säga, vad som är det högsta gällande priset i marknaden. Vi känna ju av erfarenhet väl till, huru en del priser i närvarande stund äro rent oskäligen, och ingen kan väl ifrågasätta, att en värderingsnämnd skall taga hänsyn till dessa pris. De maximipris, som fastställas, kunna dock i regel sägas vara skäligen.

Vad nu särskilt bestämmelsen i § 14 beträffar, att kronan skulle nödgas taga kredit i anspråk för fullgjord rekvisition, så vill jag uttala den förvissningen, att den utvägen tages i anspråk endast i yttersta nödfall. I stället för den ökade kreditiden har också en liten ersättning givits, i det att räntan höjts från fem till sex %.

Jag ber därför herr talman, att få yrka bifall till lagutskottets hemställan, som jag finner vara väl grundad och då lagen endast kommer att tillämpas i tider av högsta fara för vårt land.

Friherre Hermelin: Herr greve och talman! I anledning av den siste ärade talarens yttrande vill jag nämna, att här under diskussionen ju icke alls varit tal om, till vilka belopp prisen skola åsättas, utan efter vilka grunder desamma böra bestämmas. Jag vill endast nämna detta som förklaring, med anledning av vad just talaren velat antyda.

Herr statsrådet Undén: Jag begärde ordet särskilt med anledning av de invändningar, herr Dahl gjorde mot mitt föregående uttalande, att de personer, som nödgas underkasta sig maximipris, vid expropriation icke vore utsatta för större tvång än exempelvis de som innehade varor, vilka lades under beslag under samtidig bestämelse, att sådana varor icke finge säljas annat än på sådana

Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.
(Forts.)

villkor som bland annat visst maximipris. Häremot genmälte herr Dahl, att det är stor skillnad mellan maximering och beslagttagande av varor. Jag har naturligtvis icke ett ögonblick förbisett den skillnaden, men jag får påpeka, att det dock lagts i Kungl. Maj:ts hand att lägga beslag på varor, och att det alltså icke är något principielt nytt, att Kungl. Maj:t kan fastställa maximipris, som skola gälla vid expropriation, jämfört med vad som gäller, då Kungl. Maj:t å ena sidan fastställer maximipris och å andra sidan fastställer t. ex. beslag med sådana detaljbestämmelser, att innehavare av beslagtagna varor ej kan förfoga över dem på något sätt, om han icke finner sig i de försäljningsvillkor, som äro medgivna, bl. a. maximipris.

Jag ber ytterligare med anledning av en annan talares anförande få säga, att givetvis riksvärderingsnämnden icke kan känna sig bunden av de direktiv, som till äventyrs denna kammare skulle giva genom ett avslag på detta av regeringen begärda förtydligande av gällande bestämmelser. För övrigt har jag naturligtvis icke ett ögonblick bestritt, att maximipris kunna vara oriktigt satta, att de t. ex. kunna vara för låga, och icke heller bestritt, att det kan uppkomma många detaljspörsmål, exempelvis rörande tillägg för frakt o. d. Därom bruka ju förordningar om maximipris innehålla uttryckliga bestämmelser, så att ett maximipris icke anses bliva överskridet, därigenom att det tillägges vissa fraktsatser.

Herr Dahl: Endast några få ord gentemot statsrådet Undén, då statsrådet ville uppdraga en parallell med beslag och prismaximering som avgörande för denna fråga. Så vitt jag erinrar mig beslagsinstitutets rätta innebörd, skall beslaget resultera i ett förfogande eller ett frigivande av varan åt ägaren. Beslaget är ju icke annat än en interimistisk åtgärd och innebär ej annat än ett tillfälligt förhinder för ägaren att disponera över varan. Vill kronan ej lata beslaget förfalla, har varuägaren rätt att påfordra förfogande över varan. Vill icke kronan förfoga däröver, förfaller beslaget och varuägaren återinträder i sin rätt; men förfogar kronan däröver, träder förfogandelagen och rekvisitionslagen in. Således är det något annat än maximering.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle avslå såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår såväl vad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37 som Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;

Nej — 44.

Föredrogos ånyo lagutskottets utlåtanden:

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 16 och 41 §§ i lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 37 § i lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärv av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri; samt

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 271, angående sättet för användandet av ett utav 1917 års riksdag beviljat extra anslag till anskaffning av undervattensbåtsmateriel;

nr 298, angående användande av behållningar å vissa ändringsarbeten å undervattensbåtar;

nr 299, angående ytterligare anslag å tilläggsstat för år 1918 till anskaffning av en motorpräm för Karlskrona fästning; samt

nr 302, angående ändrade villkor för statsbidrag under år 1918 till driftkostnaderna vid kustsanatorierna.

*Om ändringar
i lagen ang.
rekvisitioner
för krigs-
maktens behov.
(Forts.)*

Föredrogos och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 300, med förslag till lag om upphävande av förordningen den 4 maj 1855 angående vissa föreskrifter till kyrkotuktens upprätthållande; och

nr 301, med förslag till lag om ändring i vissa delar av 20 kap. strafflagen m. m.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse nr 130, till Konungen angående utredning i fråga om utsträckt undervisning i barnavård för kvinnor samt rörande statsunderstöd åt vissa barnavårdsanstalter och andra företag.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för inköp av en fastighet för sjätte arméfördelningens stabsexpedition i Östersund;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för anordnande av kaderövningar vid landstormen;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel å 1918 års riksstat för bestridande av kostnader för tillfällig avlöning åt viss till utbildning i flygtjänst kommanderad personal;

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat för år 1918 under fjärde huvudtiteln för bestridande av kostnader för tillfällig avlöning åt viss till utbildning i flygtjänst kommanderad personal;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1918 under fjärde huvudtiteln för bestridande av uppkommande merkostnader för vissa byggnadsföretag vid armén;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för kaptenen vid flottan Johan Sigurd Svinhufvud att gälda visst honom till utgivande ådömt ersättningsbelopp;

nr 62 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställande av en mariningenjörstipendiat över stat;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för tjänstemännen i första lönegraden hos pensionsstyrelsen S. E. Fägersten, H. F. C:son Gyller och P. Bratt att för åtnjutande av löneförhöjning genom ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring inom styrelsen;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslagen till tjänstemän och betjante vid länsstyrelserna samt till övergångsstat för landsstaten;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till postsparbanken för dess bestyr med uppbörd och utbetalningar m. m. för riksförsäkringsanstalten;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av ytterligare medel under år 1918 för vidtagande av åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av vissa förskott på tilläggsstat för år 1918 under sjätte huvudtiteln;

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av fyllnadsarvode åt en särskild föredragande i finansdepartementet;

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under titel »utgifter för kapitalökning», punkt 3, och i propositionen angående tilläggsstat för år 1918 under samma titel, punkt 5, gjorda framställning angående om- och tillbyggnad av posthusbyggnaden i Ystad;

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för postverkets räkning av fastigheten nr 41 i kvarteret Gruvan i Karlstad;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för telegrafverkets räkning av fastigheten nr 17 och 18 i Bergskvarteret i Söderköping;

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärfvande för svenska statens räkning av den Orsa—Härjedalens järnvägsaktiebolag tillhöriga järnvägan Orsa—Sveg;

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande av bostadslägenheter vid Västerås ångkraftstation; samt

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till täckande av de för Sveriges hantverksorganisation i dess egenskap av förmedlare av utlåningen från fonden för befrämjande av hantverk och därmed jämförlig mindre industri uppkommande förvaltningskostnader för åren 1918—1922 ävensom av andra utav låneförmedlingsverksamheten härflytande direkta utgifter för hantverksorganisationen under nämnda år;

sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande nr 1. i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 april 1916 angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m.;

bankoutskottets utlåtande nr 49, angående vissa framställningar, rörande tionde huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

lagutskottets utlåtanden:

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till
Första kammarens protokoll 1918. Nr 25.

lag om ändrad lydelse av 43 § 1 mom. i lagen den 9 december 1910 angående tillsättning av prästerliga tjänster;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 8 § rättegångsbalken;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen om straffregister den 17 oktober 1900;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom m. m.; samt

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån till hushållningssällskapen för anskaffande och tillhandahållande av förädlade utsäden av vissa sädesslag ävensom av utsädespotatis samt en i ämnet väckt motion; samt

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en gödselvärdslånefond ävensom en i ämnet väckt motion; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen med begäran om utredning om äktenskapsbildningens inom landet befrämjande genom statens medverkan.

Justerades åtta protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2,46 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Måndagen den 22 april.

Kammaren sammanträdde kl. 7 e. m.

Anmälades och godkändes lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 149, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden dels ock i anledning därav väckta motioner;

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 16 och 41 §§ i lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 37 § i lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärv av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri; samt

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter.

Vid föredragning av ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag nr 464, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 5, i anledning av herr Nylanders motion, nr 281, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om åtgärder till främjande av reguljär flygtrafik, beslöt första kammaren hänvisa detta ärende till sitt första tillfälliga utskott.

Vid föredragning av ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag nr 468, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående viss ändring i fråga om sättet för uppbörden av skattefrälseränta, beslöt första kammaren hänvisa detta ärende till sitt andra tillfälliga utskott.

Anmälades och bordlades lagutskottets utlåtanden:

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 19 juni 1917 med vissa bestämmelser mot oskäligen pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden; samt

nr 48, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fastställande av högsta pris å vissa varor under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden m. m. dels ock två i ämnet väckta motioner.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 56—74, sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande nr 1, bankoutskottets utlåtande nr 49, lagutskottets utlåtanden nr 42—45 och nr 47, jordbruksutskottets utlåtanden nr 49 och 50 samt första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 12.

Justerades tre protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 7,11 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.